

ŚLEZAŃSKI ALFABET

REDAKCJA:

Karolina Klimek

WSTĘP:

Monika Jędrusik

WPROWADZENIE:

Jacek Wojcieszak, Karolina Klimek

TŁUMACZENIE:

Ewa Nowacka

PROJEKT GRAFICZNY I SKŁAD:

Magdalena Koziak-Podsiadło

INFOGRAFIKI

Katarzyna Wolny-Grządziel

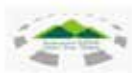
FOTOGRAFIA:

Karolina Klimek (jeśli nie zaznaczono inaczej)

© Copyright by Stowarzyszenie MUZEUM ZIEMI NIEMCZAŃSKIEJ
Niemcza 2022

Zadanie sfinansowano ze środków Unii Europejskiej w ramach poddziałania 19.2 „Wsparcie na wdrażanie operacji w ramach strategii rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność” objętego Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020 dla operacji realizowanych w ramach projektu grantowego Stowarzyszenia „Ślężanie - Lokalna Grupa Działania” pn. „Ślęzański alfabet”. Publikacja opracowana przez Stowarzyszenie Muzeum Ziemi Niemczańskiej. Instytucja Zarządzająca PROW 2014-2020 Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi.

Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich, Europa Inwestująca w obszary wiejskie.

ŚLEŻAŃSKI ALFABET

Szanowni Państwo,

Oddajemy w Wasze ręce niezwykle minikatalog – Ślązański Alfabet. Jest to dość subiektywny wybór 90. haseł prezentujących to, co według nas stanowi zbiór najbardziej typowych elementów ślązańskiego dziedzictwa – zarówno historycznego jak i kulturowego czy przyrodniczego. Pamiętając równocześnie, że szczególnie sytuacja historyczna Śląska przyczyniła się do niezwyklej różnorodności zarówno w obrębie dużej architektury jak i detalu. Zebraliśmy 90 haseł zawierających krótkie wyjaśnienie, fotografię i niekiedy infografikę. Tych ostatnich jest 30 i zostały specjalnie zaprojektowane w oparciu o istniejące przykłady lokalnego dziedzictwa. Obejmują zarówno wielkogabarytowe budynki jak i mniejsze przedmioty, jak np. zawiasy czy obiekty ceramiki pozyskane w drodze wykopalisk archeologicznych.

Ideą projektu jest przybliżenie zarówno lokalnej społeczności jak i turystom form, struktur, szczegółów, niekiedy nieoczywistych a charakterystycznych dla naszego regionu. Elementów często na co dzień niezauważanych, na które patrzymy ale ich nie dostrzegamy. Mijane podczas spacerów, często wydają się nam oczywiste, gdyż są w naszym krajobrazie „od zawsze”. Kiedy jednak zwrócimy na nie baczniejszą uwagę, okazują się niezwykle i na swój sposób niepowtarzalne. Odkrywamy je na nowo. Mamy nadzieję tą publikacją przybliżyć spuściznę tych wszystkich, którzy mieszkali tu przed nami.

Poniższy katalog nie powstałby w takiej formie bez życzliwości osób, którym na co dzień leży na sercu ochrona dziedzictwa naszej małej ojczyzny. Bardzo serdecznie dziękujemy za pomoc Pani Bożenie Mirek, Pani Lucynie Szpilakowskiej, Pani Halinie Śledzik-Kamińskiej, Panu Arnoldowi Kordasiewiczowi, Panu Michałowi Hajdukiewiczowi, Panu Lesławowi Pańczyszyn oraz Panu Tomaszowi Kwaterskiemu.

Monika Jędrusik

Stowarzyszenie

MUZEUM

ZIEMI NIEMCZAŃSKIEJ

Sehr geehrte Damen und Herren,

wir geben Ihnen einen ungewöhnlichen Minikatalog – das Zobten-Alphabet.

Das ist eher eine subjektive Auswahl von 90 Stichwörtern, die das vorstellen, was nach uns die typische Auswahl der Bestandteile von Zobten-Erbe ist, sowohl historisch als auch kulturell oder naturkundlich. Wir vergessen dabei nicht, dass die besondere historische Lage von Schlesien zu der seltsamen Vielfalt sowohl im Bereich der Architektur als auch des Details beigetragen hat. Wir haben 90 Stichwörter zusammengestellt, die kurze Erläuterungen, Fotografie und gelegentlich auch die Ikonografie beinhalten. Es gibt 30 ikonografische Stichwörter, die speziell auf der Grundlage vorhandener Beispiele des lokalen Erbes entwickelt wurden. Sie beinhalten sowohl Großraumgebäude als auch kleinere Objekte wie Türscharniere oder Keramikobjekte, die durch archäologische Ausgrabungen erworben wurden.

Das Ziel des Projekts ist es, der lokalen Bevölkerung als auch den Touristen Formen, Strukturen und Details näherzubringen, die für uns manchmal selbstverständlich sind. Wir gehen an ihnen beim Spaziergehen vorbei, ohne sie zu sehen, weil sie „seit jeher“ in unserer Landschaft gab. Wenn wir ihnen jedoch mehr Aufmerksamkeit schenken, stellen sie sich auf bestimmte Weise als einmalig. Wir entdecken sie neu. Mit dieser Veröffentlichung hoffen wir die Erben aller, die hier vor uns gelebt haben, näherzubringen.

Dieser Kataloge wäre in solcher Form nicht entstanden ohne das Wohlwollen der Personen, denen im Alltag der Erbschutz unserer Heimat auf dem Herzen läge.

Wir bedanken uns herzlich für ihre Hilfe bei Bożena Mirek, Frau Lucyna Szpilakowska, Frau Halina Śledzik-Kamińska, Herrn Arnold Kornasiewicz, Herrn Michał Hajdukiewicz, Herrn Lesław Pończyszyn und Herrn Tomasz Kwaterski.

Monika Jędrusik

Verein

MUZEUM

ZIEMI NIEMCZAŃSKIEJ

Niezwykłość krajobrazu kulturowego obszaru w regionie góry Ślęży, dawnej krainy plemienia Ślężan, wyróżnia go pośród wielu regionów w Polsce. Stanowi świadectwo wielowiekowych dziejów, procesów społeczno-gospodarczych oraz hojnej tu natury. Wiekowe nawarstwienia zmian budowały lokalne dziedzictwo, decydując o jego specyfice. To kraina niezwykle bogata w walory historyczne, kulturowe, estetyczne oraz przyrodnicze. I choć są one często ściśle powiązane z całym Dolnym Śląskiem, to mają swój własny koloryt i charakter. Zawdzięczamy to dorobkowi wielu pokoleń zwyczajnych ludzi, ale i fantazji, aspiracjom oraz działaniom ludzi niezwykłych. Ich energia pozostawiła nam do dziś obiekty, zabytki, idee stanowiące świadectwo przeszłości i zapis historycznych informacji.

ŚLĘŻAŃSKI ALFABET to niewielka, popularna w swej formie publikacja, pokazująca najbardziej widoczne elementy materialnego dziedzictwa historycznego, kulturowego oraz przyrodniczego. To oczywiście subiektywny wybór, który nie wyczerpuje bogactwa lokalnych zasobów w tym zakresie. Jest tylko swoistym przyczynkiem, początkiem głębszej refleksji w tym obszarze. Katalog zwraca uwagę na obiekty i elementy bliskie naszej codzienności. Ale to zaledwie powierzchowna warstwa, za którą stoją szersze konteksty i uwarunkowania historyczno-kulturowe. Nie znajdziecie tu Państwo szczegółowej analizy jej źródeł, której dostarcza naukowo-badawcza literatura z zakresu historii sztuki, archeologii, etnologii, historii architektury. Celem był detal, element, układ, struktura, walor, koloryt, czyli pochylenie się nad małym odłamkiem stanowiącym komponent większej całości. Gdyż nie tylko każdy styl architektoniczny, ale i każde miejsce ma swoją specyfikę, charakterystyczną kolorystykę, materiały, proporcje, formy tworzące jego wyjątkowość. Właśnie to unikalne, czasem jednorazowe, zestawienie buduje *genius loci*. Jednakże Duch Opiekunczy miejsca objawia się tylko wtedy, gdy towarzyszy mu postawa szacunku, nawet jeśli wobec ledwie okruchów przeszłości.

Współczesność z wszechobecnym internetem, przesytem informacją, zbyt szybkim tempem życia i przekonaniem o konieczności ciągłego wzrostu mocno nas przytłacza. Najczęściej w biegu unikamy refleksji nad *tu i teraz*, a także rozumienia tego, co *tu i teraz* nas fizycznie otacza (jeszcze otacza, gdyż procesy destrukcyjne postępują w ostatnich latach nieubłaganie). A wartość, znaczenie i nierzadko przesłanie materialnych elementów naszego

dziedzictwa to nie tylko szacunek do natury i pracy przeszłych generacji, ale szansa na mądrość, jaką każde pokolenie zyskuje u swego kresu. Wyjątkowość krainy Ślązan to jej siła i powinna stanowić fundament budowania przyszłości.

Historycznie w tym rejonie dominują wiejskie formy osadnicze (układy ruralistyczne), z trzema ośrodkami o charakterze miejskim czyli: Niemczą, Sobótką i Piławą Górną. Przy czym Niemcza, choć nigdy nie była dużym miastem, stanowiła do początków XX w. ważny ośrodek administracyjny, będąc do 1932 r. siedzibą powiatu niemczańskiego. To tereny z zachowanymi w wysokim stopniu autentycznymi zespołami zabudowy. Niezmieniona od wieków jest do dziś historyczna kompozycja przestrzenna. Zachowane są: układy ulic, placów, zieleni, linie oraz wysokość zabudowy, kształty dachów, zwieńczenia szczytowe i bryły budynków, różnorodna stylistyka form architektonicznych, a także układy ruralistyczne zawierające zespoły budowlane z formami zaprojektowanej zieleni, rozmieszczone w strukturze pierwotnych podziałów własnościowych i funkcjonalnych, nierzadko oryginalne nawierzchnie ulic. Znajdziemy tu również charakterystyczne panoramy zespołów architektoniczno- krajobrazowych utrwalonych w czasie (potwierdzone w źródłach ikonograficznych) oraz współczesnej świadomości. A ich walory estetyczne i historyczne trudne są do przecenienia. Zaznaczyć przy tym jednak trzeba, że postępującej z jednej strony modernizacji, przebudowie, adaptacji materii architektonicznej i urbanistycznej towarzyszy równolegle degradacja tej tkanki, która jest nierzadko nieodwracalną dewastacją. Z bólem trzeba napisać, iż często pozostają tylko detale, jako wspomnienie dawnego charakteru miejsca. Zbyt często umyka nam fakt, że kształt otoczenia, w jakim funkcjonuje człowiek, w bardzo istotny, a i określony sposób wpływa zarówno na jego psychikę, wydajność pracy, jak i wartość (!) nieruchomości.

Niniejsza publikacja poświęcona jest w sporej części elementom architektonicznym, z różnymi przejawami przemiany stylowej epok historycznych, w tym okresów prosperity i zapaści gospodarczej. Obserwując detale, widzimy nierzadko, jak żyły pokolenia przed nami i jak wygląda historycznie kompilacja pojęć piękno oraz użyteczność.

Otoczająca nas dziś zabudowa architektoniczna krainy Ślązan jest ściśle związana z widocznymi okresami dobrej koniunktury gospodarczej w regionie. I tak zaczynając od średniowiecza i elementów często gotyckich (kościół, dolne partie kamienic), poprzez rozkwit w XVI w. architektury renesansowej i manierystycznej (dwory, często o charakterze obronnym), pobudzenia w XVIII w. (układy rezydencjonalno-folwarczne, kamienice, domostwa i zabudowania gospodarcze wsi), aż do wyraźnej intensyfikacji zabudowy w XIX i na przełomie XIX i XX w. (kamieni-

ce, budynki mieszkalne, użyteczności publicznej, przemysłowe, gospodarcze). Forma poszczególnych obiektów jest oczywiście związana z charakterem oraz funkcją poszczególnych obszarów. I o ile w Niemczy, Sobótce, Piławie Górnej znajdziemy zabudowę zarówno o charakterze typowo miejskim (kamienica, ratusz, dworzec kolejowy), jak i wiejskim (domostwa z zabudowaniami gospodarczymi i ogrodami, wille z zaprojektowanym układem zieleni), to na pozostałym terenie będą to głównie budowle związane z typem ruralistycznym (chłopskie domostwa, szlacheckie założenia pałacowo-folwarczne). Nie brak oczywiście zabudowy, która była obecna wszędzie z racji potrzeb gospodarczo-wytwórczych, czy roli społecznej, jaką pełniła. Były to gospody, młyny, cukrownie, słodownie *etc.*

Na kształt budowli poza funkcją i stylem danej epoki wpłynęły także lokalnie dostępne materiały oraz tradycja i praktyka budowlana. Stąd różnorodność form, struktur, wyrazu. Znajdziemy dziś tu takie materiały, jak: kamień, cegła, drewno, łupek, dachówka. Na przestrzeni wieków elewację tworzyły elementy kształtowane stylowo: pilaster, cokół, portal wejściowy, obramienia okienne, okna, gzyms, fronton, dach i jego dekoracja szczytowa, hełm. Występują one w większości w zbliżonym typie, co wyraźnie wskazuje na wzajemne oddziaływanie w omawianym obszarze i czasie powstania.

W ŚLĘŻAŃSKIM ALFABECIE widać wyraźnie chęć tworzenia równowagi w percepcji tego, co najcenniejsze czy najbardziej interesujące w lokalnym dorobku kulturowym. Inaczej niż zwykle się to praktykuje, poza aspektami architektury najbogatszych historycznie warstw społecznych – duchowieństwa i szlachty, mieszczą się tu również elementy zabudowy mieszczaństwa oraz chłopstwa. Dorobek tych ostatnich, mimo że mniej doceniany, stanowił przez stulecia bardzo ważny komponent śląskiego kolorytu. I tak na przykład trudno sobie wyobrazić tę okolicę bez zabudowań wiejskich pochodzących głównie z XVIII i XIX w. Ich charakterystycznych brył, jasnych (często białych) elewacji przykrytych dachówką o ceglastoczerwonej barwie. To one stanowią do dziś zasadniczą tkankę architektoniczną okolicznego krajobrazu. I niezwykle szkoda, że choćby ta lokalna kolorystyka jest tak rzadka w stosowanej obecnie architekturze naszych wsi. W tym miejscu warto wspomnieć o tutejszej formie zasobnych domów wiejskich z XIX w. Budowano je zwykle jako dwukondygnacyjne, z dwuspadowym dachem pokrytym dachówką, elewacją frontową z centralnie umieszczonymi drzwiami, gzymsem międzykondygnacyjnym, zwykle sześcioma osiami okiennymi, obramieniami okiennymi, a także zredukowanym frontonem, podkreślonym ryzalitem (Słupice, Łagiewniki, Marcinowice). Bardzo często domy z tego okresu zaopatrzone są także w niewielkie, dekoracyjne elementy, takie jak kratki wentylacyjne

czy plakiety ceramiczne z motywami figuralnymi i floralnymi. Dekoracyjność w kształtowaniu elewacji budynków ma lokalnie w każdej epoce swój wymiar i znajdziemy tu różne jej przejawy. Przykładami są choćby sgraffito popularne na Śląsku w XVI w. (Niemcza, Gola Dzierżoniowska, Wilków Wielki) oraz dekoracje elewacji ceramicznych (ceglanych) z II połowy XIX w. (Niemcza, Piława Górna). Te ostatnie związane z budynkami użyteczności publicznej (ratusz, urząd powiatu, poczta) pełne są kształtek ceramicznych i różnokolorowej cegły klinkierowej układających się w fryzy, rozety, kompozycje geometryczne, dekoracje floralne, wykorzystane w duchu historyzmu. W tym miejscu warto też wspomnieć o cegle jako typowym materiale budynków kolejowych wznoszonych na omawianym terenie w ostatnich dekadach XIX w. Ich forma projektowana w sprawdzonym schemacie funkcjonalnym prezentuje uproszczone bryły z ceglana elewacją. Przy czym mają one w tym czasie już zredukowaną ornamentykę, ograniczającą się często do fryzów kostkowych, schodkowych. Publikacja nie pomija także bardzo ważnej części dziedzictwa kulturowego dla tego obszaru, tj. dziedzictwa archeologicznego. Tereny okolic góry Ślęży należą do atrakcyjnych osadniczo ziem od wielu wieków i powszechnie jest, że każda miejscowość ma wiele udokumentowanych stanowisk archeologicznych. A w wypadku takich miejsc jak Niemcza dotyczy to każdej ulicy. Stąd zdarza się, iż lokalni pasjonaci ogrodnictwa mają czasem okazję znaleźć np. szczątki ceramiki naczyniowej sprzed stuleci. Dlatego tak ważna jest ochrona tej materii. Status tych okolic pokazują m.in. liczne odkrycia skarbów drogocennych monet i biżuterii. Czasem skarby nie mają znamion drogocennego kruszcu, ale ich wartość nie jest mniejsza – tak było np. z ceramicznym baranem z Jordanowa Śląskiego. To przykład nie tak dawnej siły i pozycji archeologii, której znalezisko trafiło do obowiązującego herbu gminy.

Pośród haseł w katalogu pojawia się także kilka poświęconych dziedzictwu przyrodniczemu. Są to rośliny mające istotne miejsce w krajobrazie ślązańskim, zarówno w zakresie symbolicznym, jak i w środowisku naturalnym lub wytworzonym ręką człowieka.

Pierwszym jest dąb, którego spotkamy tu dwa rodzime gatunki (szypułkowy i bezszypułkowy). Majestat oraz potęga tych drzew są niemal nie do opisanie, stąd od zawsze dla człowieka pełniły one ważną rolę zarówno w zakresie wierzeń, jak i praktycznego zastosowania. Dla Słowian i nie tylko były osią świata *axis mundi* i wiązały się z legendami o jego powstaniu, a także z potężnym bogiem Perunem. Dąb był drzewem kosmicznym, pośrednikiem między niebem a ziemią. Drzewom tym składano ofiary, a ich kult rozwijał się m.in. w tzw. świętych gajach, gdzie nie wolno było mówić głośno, zbierać gałęzi, nie wspominając o ścinaniu

pnia. Takie miejsca bywały specjalnie odgradzane i nietykalne, o czym boleśnie przekonał się św. Wojciech, którego szczątki przez jakiś czas przechowywano w Niemczy. W tradycji słowiańskiej dąb był utożsamiany z tym, co w człowieku silne i zdrowe, a co z czasem zaczęto przypisywać męskości. Symbolizował również moc, sławę, płodność i słońce. Nieprzypadkowo zatem był istotnym elementem krajobrazu kulturowego krainy Ślęzan, gdzie i dziś jest obecny w środowisku przyrodniczym. Mamy tu m.in.: Wzgórza Dębowe, liczne kilkusetletnie okazy stanowiące pomniki przyrody (przewaga w gminie Niemcza), dęby solitery i związane z nimi legendy (Dąb Szubieniczny k. Sulistrowic, Dąb św. Huberta k. Wilkowa Wielkiego, nieistniejący Dąb Tatarski k. Gilowa), gałązki dębowe w herbie (Niemcza, Sobótka), motywy liści dębowych w dekoracji architektonicznej.

Wymieniono także kilka innych roślin, które są może mniej znaczące i pojemnie symbolicznie, ale w istotny sposób obecne przyrodniczo na tym terenie. Zacząć należy od czereśni, stanowiącej nie tylko ważny element powszechnych tu sadów, ale również alei przydrożnych. Do stosunkowo niedawna kwitnące w oszałamiający sposób na przełomie kwietnia i maja lokalne, wiejskie drogi okolic Niemczy i Sobótki były wręcz ich znakiem rozpoznawczym. Czereśniowe aleje wpisywały się w wielowiekową tradycję stosowania nasadzeń drzew przy drodze jako elementu porządkującego przestrzeń, ale i funkcjonalnego. Wymienić tu należy zastosowanie: użytkowe (ochrona drogi przed wpływami atmosferycznymi, ocienienie, orientacja w terenie, owoce – pożywienie dla ludzi i zwierząt), kompozycyjne (tworzenie wnętrza krajobrazowych i osi widokowych, kształtowanie panoram), środowiskotwórcze (miejsce życia zwierząt, owadów, roślin), przyrodnicze (zwiększenie retencji wodnej, przeciwdziałanie erozji gleby, ochrona przed zanieczyszczeniami komunikacyjnymi i akustyczna). Zwrócić uwagę należy również na powszechny tu bluszcz, tworzący częstokroć malownicze kadry, obrastając parkany, drzewa czy podszyt parkowy. Nie można także pominąć wielokrotnie kwitnących w maju rododendronów, które dzięki wielkiej pasji Fritza von Oheimba stały się znakiem firmowym jego ogrodu i działalności w podniemc *ogród* zańskich Wojsławicach, co dziś stanowi fundament szeroko znanego Arboretum. Nie mogło tu również zabraknąć hasła *ogród*, który przybierał różnorodne kształty. W każdej miejscowości znajdziemy zaprojektowane kompozycje zieleni, takie jak: parki dworskie, miejskie skwery, ogrody przydomowe, przedogródki, cmentarze, a w pojedynczych wypadkach ogrody willowe czy niewielki park zdrojowy (Przerzeczyn-Zdrój). Istotne są tu także elementy, które każdorazowo indywidualnie tworzą charakter i styl miejsca: rodzaj roślinności, rzeźba terenu, układ wodny, rozmieszczenie i rodzaj nawierzchni ścieżek, elementy małej architektury (mo-

stek, rzeźba, studnia). To wszystko buduje lokalny krajobraz kulturowy.

ŚLEŻAŃSKI ALFABET zwraca uwagę także na przykłady regionalnego rzemiosła i wytwórstwa, takie jak np.: *drzwi, uchwyty, klamki, dachówki, cegły*. Wszystkie one współtworzą specyfikę miejsca i wskazują na historyczne nawarstwienia stylistyczne. W tym zestawieniu szczególną uwagę swą urodą i różnorodnością przyciągają drzwi. I nawet skromna liczba przywołanych przykładów pokazuje ich wielopostaciowość, wskazując na wspaniałą wachlarz form związanych z kilkoma ostatnimi wiekami. Cieszą oko przy tym również zachowane elementy barwnych przeszkleń stolarki drzwiowej i okiennej. Przy tym na wspomnienie zasługuje hasło *cegła*, której różne formy, ale i pojawiające się motywy wpisują się w tradycję jej znakowania sięgającą starożytności. W przywołanych przykładach znajdujemy: cegły ręcznie robione (Będkowice), szamotowe (Gruszów), różnobarwne cegły klinkierowe, cegłę z nazwą miejscowości (Wojślawice), a także ze znakiem magicznym (solarnym), który miał zwiastować szczęście domostwu z niej zbudowanemu (Niemcza).

Katalog przywołuje także obiekty pokazujące jakość lokalnego rzemiosła kowalskiego, czyli *kraty, zawiasy, wiatrowskazy, balustrady, ogrodzenia*. To często elementy kluczowe dla budowania charakteru danego wnętrza, przestrzeni lub elewacji. Ich forma jako pierwsza przyciąga nasz wzrok. Zobaczyć tu można interesujące przykłady typowych dla tego obszaru zawiasów pasowych oraz plakietowych (w tym coraz już rzadsze wiciowe z dekoracją grawerską z Będkowic). A także różnorodne formy metalowych balustrad i ogrodzeń charakterystycznych dla XIX-wiecznego Śląska, z częstymi odniesieniami do motywów floralnych.

Interesujące zjawiska kulturowe w wymiarze komunikacji i estetyki niosą ze sobą takie hasła, jak: *tarcza herbowa, tablica pamiątkowa, czy epitafium*. Zwłaszcza te ostatnie stanowią ciekawe zespoły obiektów z XVI i XVII w. dostarczających wiedzy historycznej, genealogicznej, obyczajowej czy kostiumologicznej o naszym regionie. Wyjątkowy w tym zakresie jest zwłaszcza Przerzeczn-Zdrój. Nośnikami treści i komunikatów (nie zawsze jednoznacznych) są także coraz mniej już widoczne dziś: lew, niedźwiedź czy znak solarny. To sfera symboli, których człowiek od dawna używał do opisywania zjawisk otaczającego świata, ostrzegania, odstraszenia lub ich przyciągania, np. szczęścia, dobrobytu. Znak solarny zajmuje tu szczególne miejsce, jako że był jednym z najważniejszych w symbolice słowiańskiej, a jak mówi jedna z teorii, na Ślęży był praktykowany kult słońca. Istotne przy tym jest, by podkreślić, że symbole związane z kultem słońca powtarzają się w wielu kulturach oddalonych od siebie o tysiące kilometrów. Na naszym obszarze znak solarny przybie-

rał kształty ulegające modyfikacjom na przestrzeni dziejów, na co miało wpływ m.in. wprowadzenia chrześcijaństwa. Znajdziemy tu charakterystyczny ukośny krzyż (Sobótka), swastykę (Księginice Małe) oraz formy daleko już odbiegające od pierwowzoru, ale niosące tę samą magiczną funkcję przynoszenia szczęścia i pomyślności – tak jest w wypadku cegły z symbolem kwiatka (Niemcza) oraz pierników w formie wirującego wianka czy samego słońca (Niemcza).

Bogactwo dziedzictwa krainy Ślęzan stanowi jego ogromny potencjał i wymaga nie tylko ochrony, ale i popularyzacji wiedzy o nim. To złożony, wieloaspektowy, piękny zbiór. Twórcze wykorzystanie jego siły stwarza wiele możliwości w obszarze społecznym i gospodarczym. Stanowić powinien podstawę do tworzenia wyjątkowego wizerunku danego miejsca, łącznie z jego komercyjną formą w postaci marki. Stąd wskazane byłoby, aby każdy lokalny samorząd i mieszkańcy tego terenu mieli w tym zakresie pełen obraz. Dlatego konieczne są fachowe badania i opracowania lub chociaż każdorazowo studium ochrony wartości kulturowych danej gminy, co ułatwiłoby właściwe zarządzanie i opiekę nad tym wyjątkowym zasobem.

JACEK WOJCIESZAK, KAROLINA KLIMEK

Die Einzigartigkeit der Kulturlandschaft der Region um das Zobten-Berg, das frühere Land des Zobten-Stammes, hebt sie von vielen Regionen Polens ab und ist ein Zeugnis jahrhundertealter Geschichte, sozialwirtschaftlicher Prozesse und reichlicher Natur. Die jahrhundertealten Schichtungen von Veränderungen bildeten das lokale Kulturerbe und entschieden zugleich über seinen Charakter. Das ist ein Land von historischer, kultureller, ästhetischer und natürlicher Qualität. Und obwohl es oft eng mit dem ganzen Niederschlesien verbunden ist, hat es auch sein eigenes Kolorit und seinen eigenen Charakter. Wir verdanken das dem Schaffen vieler Generationen gewöhnlicher Menschen, aber auch Fantasie, Bestrebungen und Einwirkung außergewöhnlicher Menschen. Ihre Energie hinterließ uns Objekte, Denkmäler und Ideen, die Zeugnis der Vergangenheit und Aufzeichnung der historischen Daten sind.

Das Zobten-Alphabet ist eine kleine und allgemein verständliche Veröffentlichung, die die sichtbarsten Elemente des materiellen, historischen, kulturellen und natürlichen Erbes darstellen.

Das ist selbstverständlich eine Art subjektiver Wahl, die den Reichtum der lokalen Ressourcen in dieser Hinsicht nicht erschöpft und nur ein eigenartiger Beitrag, ein Anfang von einer tiefen Reflexion auf diesem Gebiet ist. Der Katalog weist auf Objekte und Elemente unseres Alltags hin.

Das ist erst die obere Schicht, hinter der sich breitere historische Kontexte und kulturgeschichtliche Prägung verbergen. Sie finden hier keine detaillierte Quellenanalyse, die wissenschaftliche Literatur auf dem Gebiet der Kunstgeschichte, der Archäologie, der Ethnologie und Geschichte der Architektur liefern. Das Ziel ist hier das Detail, das Element, das System, die Struktur, die Qualität, das Kolorit, oder das Interesse für ein kleines Bruchstück eines größeren Ganzen. Nicht nur jeder architektonische Stil, aber auch jeder Ort hat seine Eigentümlichkeit, charakteristisches Kolorit, Material, Proportionen und Formen, die seine Einzigartigkeit ausmachen.

Und gerade diese einzigartige und manchmal einmalige Zusammensetzung bildet *genius loci*. Den Schutzgeist des Ortes, der sich nur dann manifestiert, wenn es von der Haltung des Respekts begleitet wird, auch wenn es nur um die Bruchstücke der Vergangenheit geht.

Unsere Gegenwart mit ihrem allgegenwärtigen Internet, dem Datenüberdruß, mit zu schnellem Lebenstempo und der Über-

zeugung, ständig wachsen zu müssen, überwältigt uns. In aller Eile vermeiden wir die Reflexion über hier und jetzt und das Verstehen von dem, was uns hier und jetzt materiell umgibt, weil die zerstörerischen Prozesse in den letzten Jahren unaufhaltsam voranschreiten. Und der Wert, die Bedeutung und nicht selten die Botschaft der materiellen Elemente unseres Erbes ist nicht nur Respekt für die Natur und Arbeit der früheren Generationen, aber auch die Chance auf Weisheit, die jede Generation an ihrem Ende erreicht. Die Einzigartigkeit von Zobten-Land ist ihre Stärke und sollte das Fundament für die Zukunft darstellen. Historisch gesehen herrschen in dieser Region ländliche Siedlungsformen (Landschafts-architektonisch), mit Ausnahme von 3 städtischen Zentren: *Niemcza* (Nimptsch), *Sobótka* (Zobten am Berge) und *Piława Górna* (Ober-Peilau); wobei *Niemcza* (Nimptsch) bis Anfang des 20. Jh. ein wichtiges Verwaltungszentrum und bis 1932 der Sitz des Nimptscher Kreises war, obwohl sie nie eine größere Stadt war. Das ist Gebiet mit einem gut erhaltenen, hochgradig authentischen Bebauungskomplex. Unverändert seit Jahrhunderten ist bis heute die räumliche Struktur der Stadt. Es sind erhalten; Anordnung von Straßen, Plätzen, Grünanlagen, Bebauungslinien und Bebauungshöhe, Dachformen, Giebel und Baukörper, vielfältige Stilistik der architektonischen Formen, und ländliche Siedlungsformen-Bausysteme, mit Formen des entworfenen Grüns, angeordnet in der Struktur der ursprünglichen Eigentums- und Funktionsabteilungen, nicht selten originale Straßenbeläge. Zu finden sind hier auch charakteristische Panoramen von Landschaftsarchitekturensembles (nachweislich durch ikonografische Quellen), die in der Zeit und im modernen Bewusstsein fixiert sind. Ihre ästhetischen und historischen Qualitäten sind kaum zu überschätzen.

Es ist zu betonen, dass die auf der einen Seite fortschreitende Modernisierung, Umgestaltung, Anpassung der architektonischen und städtebaulichen Substanz parallel mit dem Abbau dieses Gewebes einhergeht, der nicht selten eine nicht selten irreversible Zerstörung darstellt. Schweren Herzens muss man feststellen, dass es oft nur Details zurückbleiben als Erinnerung an den alten Charakter des Ortes. Zu oft entgeht uns die Tatsache, dass die Form der Umgebung, in der der Mensch existiert, seine Psyche, Arbeitseffizienz und sogar den Wert der Immobilien beeinflusst.

Die vorliegende Veröffentlichung widmet sich größtenteils architektonischen Elementen, mit verschiedenen Manifestationen des stilvollen Wandels historischer Epochen, einschließlich der Perioden der Hochkonjunktur und der Krise. Bei Detailbeobachtung sehen wir nicht selten, wie die Generationen vor uns lebten und wie die Zusammenstellung der Begriffe Schönheit und Nützlichkeit aussieht.

Die uns bis heute umgebende architektonische Bebauung des Zobten-Landes ist eng mit den Zeiten der Hochkonjunktur in der Region verbunden; beginnend mit mittelalterlichen, oft gotischen Elementen (Kirchen, untere Partien von Mietshäusern) über die Blütezeit der Renaissance und der manieristischen Architektur (Herrenhäuser, oft mit einem Verteidigungscharakter), Konjunkturanregung im 18. Jahrhundert (Wohn- und Gutsanlagen, Mietshäuser, Wohn-Wirtschaftsgebäude des Dorfes) bis Intensivierung der Bebauung im 19. Jh. und an der Wende des 19. und 20. Jahrhunderts (Mietshäuser, Wohngebäude, öffentliche Gebäude, Industrie- und Wirtschaftsgebäude). Die Form der Objekte ist selbstverständlich durch den Charakter und die Funktion der Einzelgebiete bedingt. Und wenn wir in *Niemcza* (Nimptsch), *Sobótka* (Zobten am Berge) und *Piława Górna* (Ober-Peilau) sowohl typische Stadtbauung (Mietshäuser, Rathaus, Bahnhof) als auch ländliche Bebauung (Wohnhäuser, mit Wirtschaftsgebäuden, Villen, mit gestalteten Grünflächen) finden, dann auf dem restlichen Gebiet ist das vorwiegend ländliche Bebauung (Bauernhäuser, adelige Schloss- und Gutsanlagen). Es fehlt natürlich nicht an Bebauung, die es überall aufgrund wirtschaftlicher und produktiver Erfordernisse, oder der sozialen Rolle gab; Wirtschaftshäuser, Mühlen, Zuckerfabriken, Mälzereien etc. Die Form des Gebäudes wurde nicht nur durch die Funktion und den Epochenstil, aber auch durch lokal verfügbare Materialien, Bautradition und Baupraxis beeinflusst; daher die Vielfalt der Formen, Strukturen und Ausdrucksformen. Wir haben hier mit solchen Baumaterialien zu tun wie Stein, Ziegel, Holz, Schiefer, Dachziegel. Im Laufe der Jahrhunderte wurde die Fassade durch stilvoll geformte Elemente gebildet; Pilaster, Sockel, Eingangsportal, Fensterrahmen, Fenster, Gesims, Vordergiebel, Dach und Gipfeldekoration, Turmhaube. Sie treten in einem ähnlichen Typ auf, was deutlich auf eine gegenseitige Auswirkung in diesem Bereich und in der Entstehungszeit hinweist.

Das Zobten-Alphabet betont ausdrücklich den Willen zum Gleichgewicht in der Perzeption dessen, was am wertvollsten oder am interessantesten im Lokalkulturerbe gibt. Anders als gewöhnlich haben wir hier nicht nur mit Architekturmerkmalen der historisch reichlichsten Sichten der Gesellschaft; Klerus, Adel, aber auch mit Bürgertum und Bauerntum zu tun. Das Bauerntum, obwohl weniger geschätzt, bildete im Laufe der Jahrhunderte ein wichtiger Bestandteil des Zobten-Kolorits. Und darum kommt es uns schwer, diese Landschaft sich ohne ländliche Bebauung aus dem 18. und 19. Jahrhundert vorzustellen. Ihre charakteristischen Baukörper, helle (oft weiße) Fassaden bedeckt mit charakteristischen ziegelroten Dächern bilden bis heute das grundlegende architektonische Gefüge der umlie-

genden Landschaft. Und es ist unheimlich schade, dass dieses Lokalkolorit so selten in der heutigen Architektur unserer Dörfer gibt. An dieser Stelle sollte man, die hiesige Form der reichen Bauernhäuser aus dem 19. Jahrhundert zu erwähnen. Sie wurden zweigeschossig, mit einem Ziegelsatteldach, Frontfassade mit zentral angebrachter Tür, einem intergeschossigen Gesims, sechs Fensterachsen, Fenstereinfassungen und einem verkleinerten Giebel, der durch Risalit betont wird (*Słupice* (Schlaupitz), *Lagiewniki* (Heidersdorf), *Marcinowice* (Groß Merzdorf)). Die Häuser aus dieser Zeit werden auch mit kleinen dekorativen Elementen wie Lüftungsgitter oder Keramikplaketten mit figürlichen und floralen Motiven versehen.

Die Dekorativität bei Gestaltung der Gebäudefassaden hat lokale und zeitliche Dimension und wir finden hier auch ihre verschiedene Erscheinungsformen. Als Beispiele kann man Sgraffito populäre in Schlesien im 16. Jahrhundert (*Niemcza* (Nimptsch), *Gola Dzierżoniowska* (Guhlau), *Wilków Wielki* (Gross Wilkau) und Dekorationen der keramischen Ziegelfassaden aus der 2. Hälfte des 19. Jahrhunderts (*Niemcza* (Nimptsch), *Piława Górna* (Ober-Peilau) erwähnen. Die Dekorationen der öffentlichen Gebäude im Geiste des Historismus sind voll von keramischen Formteilen und vielfarbigen Klinkersteinen, die sich in Friesen, Rosetten, geometrische Kompositionen, florale Dekorationen zusammensetzen. An dieser Stelle sollte man auch Ziegel als typisches Baumaterial der gebauten in dieser Umgebung Bahngelände in den letzten Jahrzehnten des 19. Jahrhunderts erwähnen. Ihre Form, die im bewährten Funktionsschema entworfen wurde, zeigt vereinfachte Baukörper mit einer Backsteinfassade. Dabei haben sie zu dieser Zeit bereits eine reduzierte Ornamentik, die sich oft auf Knöchel- und Stufenfriese beschränkt.

Die Publikation lässt auch den bedeutungsvollen Teil des kulturellen Erbes dieser Region – die Archäologie nicht außer Acht. Die Umgebung des Zobten-Bergs gehörten seit Jahrhunderten zu den attraktiven Siedlungsgebieten und es ist bekannt, dass jeder Ort hier ihre dokumentierte archäologische Stätten hat. Und im Falle von *Niemcza* (Nimptsch) betrifft das sogar jede Straße. Es ist bekannt, dass lokale Gartenliebhaber manchmal die Gelegenheit haben, z. B. jahrhundertealte Überreste von Gefäßkeramiken, zu finden. Von dem Status dieser Umgebung zeugen u.a. viele Entdeckungen kostbarer Münzen und Schmuckstücke. Manchmal haben die Schätze keine Kennzeichen von kostbarem Gold, aber ihr Wert ist nicht geringer – so war es z. B. mit dem keramischen Widder aus *Jordanów Śląski* (Jordans Mühle). Dies ist ein Beispiel für die nicht ganz so alte Stärke und Position der Archäologie, deren Fund in das gültige Wappen der Gemeinde eingegangen ist. Unter den Stichwörtern im Katalog gibt es auch einige, die der Naturerbe gewidmet sind.

Das sind Pflanzen, die einen wichtigen Platz in der Zobten-Landschaft haben; sowohl im symbolischen als auch in der Natur- oder in der von Menschen erzeugten Umwelt.

Die Hauptpflanze ist die Eiche, die hier in zwei einheimischen Arten (Stiel- und Stielloseiche) kommt. Die Majestät und die Macht dieser Bäume sind fast nicht zu beschreiben, darum spielten sie seit jeher eine wichtige Rolle sowohl für den Glauben als auch für die praktische Anwendung. Nicht nur für die Slawen waren sie die Achse der Welt *axis mundi*, und mit den Legenden von ihrer Entstehung, aber auch mit dem mächtigen Gott Perkun verbunden. Die Eiche war ein

kosmischer Baum, der Vermittler zwischen dem Himmel und der Erde. Diesen Bäumen wurden Opfer gebracht, und ihre Verehrung entwickelte sich u.a. in den sogenannten heiligen Hainen, wo es verboten war, laut zu sprechen, Äste zu sammeln, ganz zu schweigen vom Fällen des Stammes.

Solche Stätten wurden gezielt abgegrenzt und unberührbar, wovon sich der heilige Adalbert überzeugte, dessen Überreste einige Zeit in *Niemcza*(Nimptsch) aufbewahrt wurden. In der slawischen Tradition wurde die Eiche mit dem identifiziert, was stark und gesund im Menschen gibt und was mit der Zeit der Männlichkeit zugeschrieben wurde. Sie symbolisierte auch die Stärke, den Ruhm, die Fruchtbarkeit und die Sonne. Nicht zufällig war die daher ein wesentliches Element der Kulturlandschaft des Zobten-Landes, wo es auch heute noch in der natürlichen Umgebung präsent ist.

Wir haben hier u.a. Eichenhügel, zahlreiche mehrere jahrhundertalte Exemplare, die Naturdenkmäler darstellen (vorwiegend in der Gemeinde *Niemcza* (Nimptsch), Solitäreichen und damitverbundene Legenden (Galgeneiche bei Sulistrowice (Gross Silsterwitz), St. Hubertus Eiche bei *Witkowo Wielkie* (Gross Wolfsdorf), und nicht existierte Tatareneiche bei *Gilów*(Girlands Dorf), Eichenzweige im Wappen (*Niemcza*(Nimptsch), *Sobótka* (Zobten), Eichenlaubmotive in der Architekturdékoratíon.

Es wurden auch einige andere Pflanzen erwähnt, die vielleicht weniger bedeutsam und symbolisch, aber in diesem Gebiet wesentlich vorhanden sind. Hier sollte man mit Kirschen anfangen, die nicht nur ein wichtiger Bestandteil der hier verbreiteten Obstgärten ist, sondern auch der Alleen am Straßenrand . Bis in jüngster Vergangenheit waren die um die Wende April/Mai auf überwältigende Weise blühende lokale Landstraßen der Umgebung von *Niemcza*(Nimptsch) und *Sobótka*(Zobten)geradezu ihr Markenzeichen. Die Kirschalleen haben sich in die jahrhundertalte Tradition der Verwendung von Baumpflanzungen am Straßenrand als raumordnerisches, aber auch funktionales Element eingeschrieben. Man sollte hier die folgende Verwen-

dung der Pflanzungen erwähnen; Nutzenanwendung (Straßenschutz vor Witterungseinflüssen, Beschattung, Orientierung im Gelände, Obst – Nahrung für Mensch und Tier), kompositionelle Anwendung (Schaffung von Landschaftsräumen und Sichtachsen, Gestaltung von Panoramen), umweltliche Anwendung (Lebensort von Tieren, Insekten, Pflanzen), natürliche Anwendung (Erhöhung der Wasserrückhaltung, Verhinderung von Bodenerosion, Schutz vor Verkehrs- und Schallbelastungen). Zu beachten ist auch der hier verbreitete Efeu, der hier Zäune, Bäume und den Parkunterhölzern bewachst und dabei malerische Kader bildet. Man kann auch, die im Mai aufsehenerregend blühenden Rhododendren nicht vergessen, die dank der großen Leidenschaft von Fritz von Oheim zum Markenzeichen seines Gartens und seiner Tätigkeit in *Wojślawice/k Niemczy* (Eibendorf bei Nimptsch) wurden, was heute das Fundament des weithin bekannten Arboretums bildet.

Auch der Begriff Garten, der verschiedene Formen annahm, durfte hier nicht fehlen. In jedem Ort finden wir entworfene Grünanlagen; Herrenhausparks, städtische Grünanlagen, Hausgärten, Vorgärten, Friedhöfe und einzelne Villengärten und einen kleinen Kurpark (*Przerzeczyn Zdrój* (Bad Dirsdorf)). Von Bedeutung sind auch Elemente, die den Charakter und den Stil des Ortes bilden; die Art der Pflanzenwelt, die Struktur des Geländes, die Anordnung und Art der Pfade, die Elemente der kleinen Architektur (Brücke, Skulptur, Brunnen). Das alles bildet die lokale Kulturlandschaft.

Das Zobten-Alphabet stellt auch Beispiele des lokalen Handwerks und Gewerbes dar; Türe, Griffe, Türklinken, Dachziegel, Ziegel. Sie bilden den Charakter des Ortes und weisen auf die historische Schichtung von Stilen hin. Besondere Aufmerksamkeit ziehen auf sich in diesem Zusammenhang durch ihre Schönheit und Vielfalt die Türen. Und sogar die bescheidene Zahl der erwähnten Beispiele zeigt ihre Vielgestaltigkeit und verweist auf eine große Bandbreite von Formen, die mit den letzten Jahrhunderten verbunden sind. Eine Augenweide sind auch erhaltene Elemente der farbigen Verglasung von Türen und Fenstern. Dabei erwähnenswert ist auch das Stichwort Ziegel, deren unterschiedliche Formen, aber auch aufkommende Motive der Tradition ihrer Kennzeichnung entsprechen, die bis in die Antike zurückreicht. Unter den erwähnten Beispielen finden wir; handgemachte Ziegel *Będkowice* (Bankwitz), *Schamottstein Gruszów* (Birkholz), bunte Klinkerziegel, Ziegel mit Ortsnamen *Wojślawice* (Eibendorf) und sogar die Ziegel mit magischem Zeichen (Solar), das dem aus ihr gebauten Haus Glück bringen sollte *Niemcza* (Nimptsch).

Der Katalog erinnert auch an Objekte, die die Qualität des lokalen Schmiedehandwerks zeigen, d.h. Gitter, Scharniere, Wetterfahnen, Gelände, Zäune. Das sind oft Schlüsselemente für den Charakter der Innenräume, Räume oder Fassaden – ihre Form zieht das Auge an. Wir können hier interessante Beispiele der für diesen Bereich typischen Riemen- und Plattenscharniere sehen (darunter die immer seltener Fadenscharniere mit Gravurdekoration aus Jestkowice. Und verschiedene Formen von Metallgelen und Zäunen, die charakteristisch für Schlesien aus dem 19. Jahrhundert sind, mit häufigen Verweisen auf florale Motive. Interessante kulturelle Phänomene in der Dimension der Kommunikation und Ästhetik bringen solche Schlagworte mit sich, wie Wappenschild, Gedakentafel oder Epitaph. Sie liefern uns interessante Objektzusammensetzungen aus dem 16. und 17. Jahrhundert und historisches, genealogisches, sittliches Wissen und sogar Kostümwissen über unsere Region – außergewöhnlich in diesem Bereich ist vorwiegend *Przerzeczyn-Zdrój* (Bad Dirsdorf). Die Inhalts- und Mitteilungsträger (nicht immer eindeutig) sind heute seltener zu sehen; Löwe, Bär oder Solarzeichen. Das ist die Sphäre der Symbole, die der Mensch seit Langem benutzte, um Phänomene der Umwelt zu beschreiben, zu warnen, abzuschrecken oder sie anzuziehen, z.B. Glück, Wohlstand. Das Solarzeichen nimmt hier einen besonderen Platz ein, da es eines der wichtigsten in der slawischen Symbolik war und, wie eine der Theorien behauptet – auf dem Zobten-Berg wurde Sonnenkult praktiziert. Man sollte dabei betonen, dass Symbole, die mit dem Sonnenkult verbunden sind, wiederholen sich in vielen Kulturen, die Tausende von Kilometern voneinander entfernt sind. Auf unserem Gebiet nahm das Solarzeichen Formen, die im Laufe der Zeit modifiziert wurden, worauf unter anderem auch die Christianisierung den Einfluss hatte. Wir finden hier das charakteristische schräge Kreuz *Sobótka* (Zobten), Hakenkreuz *Księginice Małe* (Knieginitz)) und auch die Formen, die zwar weit von dem Prototyp entfernt sind, aber dieselbe magische Funktion haben; Glück und Wohlstand zu bringen – das ist der Fall, mit einem Ziegelstein mit dem Symbol der Blume *Niemcza* (Nimptsch) und Lebkuchen in Form eines wirbelnden Kranzes oder der Sonne *Niemcza* (Nimptsch).

Der Reichtum der Erbe des Zobten-Landes ist ihr großes Potenzial und verlangt nicht nur Schutz, aber auch die Verbreitung des Wissens über ihn. Das ist eine komplexe, facettenreiche, wunderschöne Sammlung. Der kreative Umgang mit ihrer Kraft schafft viele Möglichkeiten im sozialen und wirtschaftlichen Bereich. Und sollte die Grundlage für die Schaffung eines Erscheinungsbildes dieses Ortes sein, einschließlich seiner kommerziellen Form als Marke. Es wäre wünschenswert, dass sich

jede lokale Selbstregierung und die Bewohner dieses Gebiets ein umfassendes Bild davon machen. Daher sind fachliche Untersuchungen oder zumindest jedes Mal eine Studie zur Erhaltung der kulturellen Werte der jeweiligen Gemeinde notwendig, um die ordnungsgemäße Bewirtschaftung und Pflege dieser einzigartigen Ressource zu erleichtern.

JACEK WOJCIESZAK, KAROLINA KLIMEK

ŚLEŹAŃSKI ALFABET

A

aleja

Aleja droga przeznaczona dla pieszych lub pojazdów wiodąca pomiędzy równoległymi rzędami drzew. Może być jedno, dwu lub wielorzędowa. Stosowana od starożytności, spopularyzowana w czasach renesansu. Dla okolic Niemczy, Sobótki bardzo charakterystyczne były w początkach XX w. aleje czereśniowe oraz lipowe.

Piława Górna

Oleszna

Przerzeczyn Zdrój

*okolice Niemczy - fot. ze zbiorów Heimatmuseum Nimptsch
(obecnie w Muzeum Sprzętu Gospodarstwa Domowego w Ziębicach)*

Augustianie kanonicy regularni św. Augustyna – zakon kleryczny zorganizowany według reguły św. Augustyna mający swoje początki w XI w. Na Śląsku pojawili się w XII w. Początkowo osiedli się nie we Wrocławiu, a na górze Ślęzy, gdzie – wg. tradycji klasztornej – pierwotnie lokowano klasztor. Dzieło fundacyjne ślęzańskiego klasztoru jest związane z osobą śląskiego palatyna Pxiotra Włostowica. Klasztor około poł. XII w. został przeniesiony do Górki a następnie translokowany do Wrocławia na wyspę Piasek. Właściciele szerszych dóbr ziemskich w okolicach góry Ślęzy do początków XIX w., ich monogram jest dziś obecny w herbie gminy Marcinowice.

Sobótka

Sobótka

B

balustrada

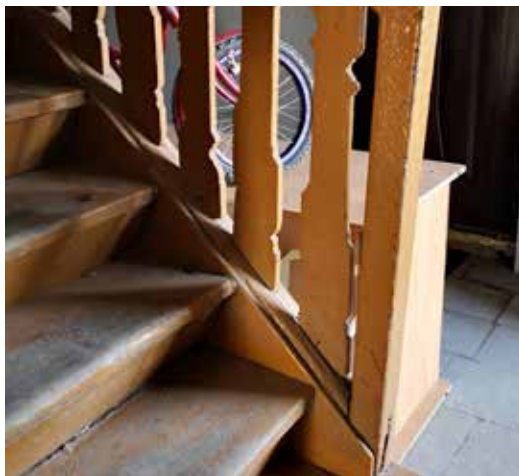
Balustrada przegroda ażurowa służąca do odizolowania bądź zabezpieczenia jakiejś przestrzeni lub pełniąca funkcję stricte dekoracyjną. Najczęściej składa się z tralek ustawionych na cokole i zwieńczonych poręczą.

Niemcza

Ruszkowice

Piława Górna

Niemcza

Przerzeczyn Zdój

Piława Górna

Baran z Jordanowa gliniana figurka kultowa o wymiarach: wys. 32,5 cm, dł. 37 cm, szer. 11,4 cm datowana na ok. 3400 r. p.n.e. Pochodzi z osady ludności kultury pucharów lejkowatych w Jordanowie Śląskim. Tułów i rogi barana pokrywa ornament złożony z odcisków lewoskrętnego sznura dwudzielnego. Obecnie w zbiorach Muzeum Archeologicznego, Oddział Muzeum Miejskiego we Wrocławiu. Być może był symboliczną ofiarą, zastępującą żywe zwierzęta lub prawdziwym przedstawieniem bóstwa, które zdołało ołtarz lub niszę. Wizerunek barana znajduje się w herbie gminy Jordanów Śląski.

fot. ze zbiorów gminy Jordanów Śląski

Bluszcz pospolity (*Hedera helix* L.) – gatunek wiecznie zielonego pnącza należący do rodziny araliowatych (Araliaceae). Gatunek typowy dla rodzaju bluszcz (*Hedera*). Jest jedynym przedstawicielem rodziny araliowatych we florze Polski i jedynym w niej pnączem o liściach zimotrwałych. Częstość w kulturze postrzegana jako roślina symboliczna, zwłaszcza jako symbol wierności i trwałości życia.

*Popowice**Księginice Małe*

Niemcza

Przerzeczyn Zdrój

B

brama

Brama otwór najczęściej zamykany i służący do przejazdu. Może znajdować się w ogrodzeniach, murach obronnych lub budynkach. Również ozdobna budowla z przejazdem np. do miasta, dzielnicy czy kompleksu zabudowań.

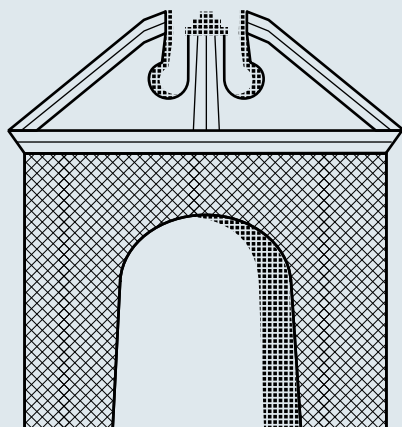

Niemcza

Ratajno

brama

→ ALFABET ŚLĘŻAŃSKI

Sobótka, fot. Michał Hajdukiewicz

Gola Dierżonowska

Gola Świdnicka

Sobótka

B

brama przesuwna

Brama otwór najczęściej zamykany i służący do przejazdu. Może znajdować się w ogrodzeniach, murach obronnych lub budynkach. Również ozdobna budowla z przejazdem np. do miasta, dzielnicy czy kompleksu zabudowań.

Niemcza

Stupice

B

bruk

Bruk nawierzchnia np. ulicy utworzona z ciasno ułożonych obok siebie kamieni.

*Glinica**Jordanów Śląski**Podlesie**Piława Górna**Łagiewniki*

B

budynki kolejowe

Budynki kolejowe elementy infrastruktury kolejowej są obecne na Dolnym Śląsku od 1842 r. W ich skład wchodziły dworce kolejowe wraz z całą infrastrukturą, domki dróżników, parowozownie czy lokomotywownie. W przeważającej części były wznoszone z cegły licówki.

Jordanów Śląski

Niemcza

Wilków Wielki

B

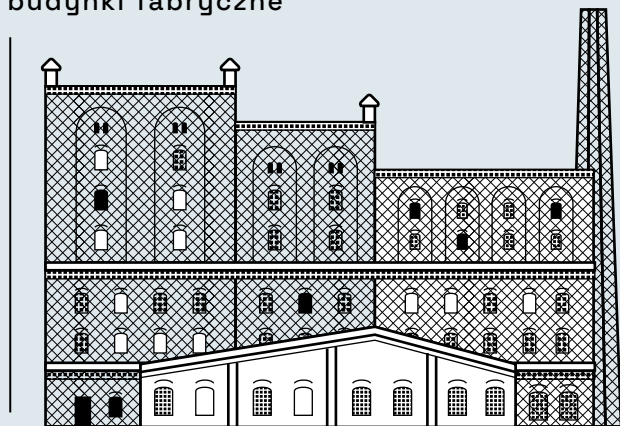
budynki rzemieślnicze, fabryczne

**Budynki rzemieślnicze,
fabryczne**

Rozwój industrialny regionu w XIX w. spowodował, że zarówno w krajo-
brazie miejskim jak i wiejskim poja-
wiają się nowe typy zabudowy, które
odpowiadają potrzebom zmieniają-
cej się rzeczywistości. Są to budyn-
ki rzemieślnicze np. kuźnie czy go-
rzelnie oraz dużo większe, związane
z rozwijającym się przemysłem jak
np. nowoczesne młyny, cukrownie
czy szwalnie.

*Niemcza – fot. ze zbiorów Heimatmuseum
Nimptsch (obecnie w Muzeum Sprzętu
Gospodarstwa Domowego w Ziębicach)*

budynki fabryczne

Niemcza

Łagiewniki

Piława Górna

cegła

Cegła sztuczny kamień budowlany najczęściej w formie prostopadłościanu. Stosowana od starożytności, najczęściej z gliny, suszona lub wypalana. Zasadniczo najbardziej rozpowszechniony na świecie materiał budowlany.

Niemcza

Będkowice

Wojślawice

Niemcza

Gruszów

Łagiewniki

Ceramika naczyniowa wypalane gliniane wyroby o charakterze użytkowym lub dekoracyjnym, uformowane i często zdobione w sposób artystyczny. Jedne z najtrwalszych elementów pozostających po osadnictwie ludzkim i jedne z najpopularniejszych artefaktów w badaniach archeologicznych.

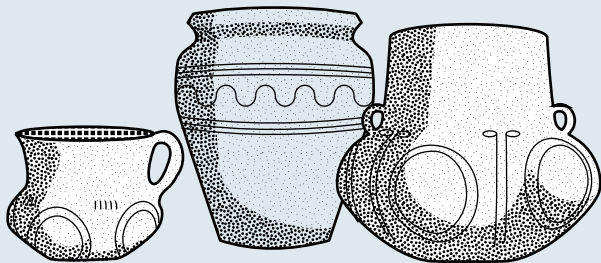

Niemcza – fot. ze zbiorów Heimatmuseum
Nimptsch (obecnie w Muzeum Sprzętu
Gospodarstwa Domowego w Ziębicach)

Niemcza – fot. ze zbiorów Heimatmuseum
Nimptsch (obecnie w Muzeum Sprzętu
Gospodarstwa Domowego w Ziębicach)

ceramika naczyniowa

cokół

Cokół postument lub najniższy nadziemny element całej budowli lub jakiegoś jej fragmentu. Może mieć charakter konstrukcyjny lub tylko dekoracyjny.

Oleszna

Piława Górna

Łagiewniki

Piława Górna

Popowice

Sokolniki

czereśnia

Czereśnia właściwie wiśnia ptasia, wiśnia dzika, czereśnia, trześnia (*Prunus avium* L.) – gatunek rośliny należący do rodziny różowatych. Rodzime obszary jej występowania to Europa oraz Azja Zachodnia i Kaukaz. W Polsce rośnie dziko na terenie całego kraju, od nizin po pogórze i niższe tereny górskie. Jest w wielu odmianach powszechnie uprawiana jako drzewo owocowe.

okolice Sobótki

Wojślawice

okolice Niemczy

D

dach

Dach część budynku ograniczająca go od góry i zabezpieczająca przed czynnikami atmosferycznymi. Różniamy kilkanaście typów dachów w zależności od ich kształtu. Na naszym terenie najpopularniejsze na domach i budynkach gospodarczych są dachy dwuspadowe lub dwuspadowe z naczółkiem a na obiektach o charakterze rezydencjonalnym – mansardowe.

Niemcza

Wilków Wielki

Oleszna

dachówka

Dachówka materiał służący do pokrycia dachu, wykonany z gliny wypalonej (ceramiczna), z mieszaniny cementowo-piaskowej (cementowa) lub szklana. Wyróżniamy kilka rodzajów: karpówka, holenderka, zakładkowa, mnich - mniszka, rzymska czy marsylska.

Marcinowice

Niemcza

Jordanów Śląski

Strzegomiany

Świątniki

Dąb rodzaj drzew i krzewów z rodziny bukowatych (Fagaceae) charakteryzująca się długowiecznością i wytrzymałością. W zależności od gatunku traktowana zarówno jako roślina ozdobna, lecznicza czy magiczna. Motyw żółędzi i gałązek dębu występuje w herbach królewskich i rycerskich od średniowiecza. Stosowano go także w emblematach mundurowych. W różnych kulturach symbolizował zazwyczaj siłę, szlachetność czy sławę.

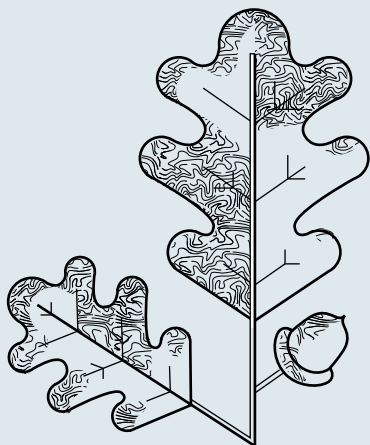

Sobótka

Przerzeczyn Zdrój

dąb

Niemcza

Sulistrowice

Stary Zamek

Kietlin

D

dekoration szczytowa dachu

Dekoration szczytowa dachu wykonane z drewna zdobienia oparte o kształt trójkąta wieńczące szczytową elewację budynku lub jego fragmentów. W zależności od stylu z ornamentacyjnymi elementami ażurowymi oraz dekoracyjne potraktowanymi elementami konstrukcyjnymi dachu (np. krokwiemi, płatwiami).

Piława Górna

Łagiewniki

dom mieszkalny

Dom mieszkalny na naszym terenie budynek przeznaczony do zamieszkania, często jedno lub dwutraktowy, jedno lub dwu piętrowy, podpiwniczony. Mógł też być częścią budynku mieszkalno-gospodarczego.

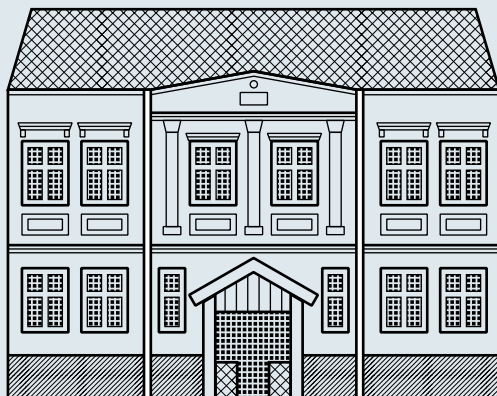

Stupice

Łagiewniki

dom mieszkalny

Łagiewniki

Marcinowice

Jaźwina

Jaźwina

Drogi śródpolne ważny element przyrodniczy i budujący krajobraz ruralny. Najczęściej obsadzone różnymi gatunkami drzew i krzewów np. brzozy, graby, głogi oraz drzewa owocowe, np. czereśnie, mirabelki. Wyróżniamy kilka typów:

- alejowe – w postaci rzędów drzew usytuowanych równolegle do siebie posadzonych po dwóch stronach drogi
- liniowe – jednorzędowe ciągi drzew i krzewów
- pasowe – co najmniej dwurzędowe pasy drzew lub krzewów o proporcji długości do szerokości 5:2

Gilów

Gola Dzierżoniowska

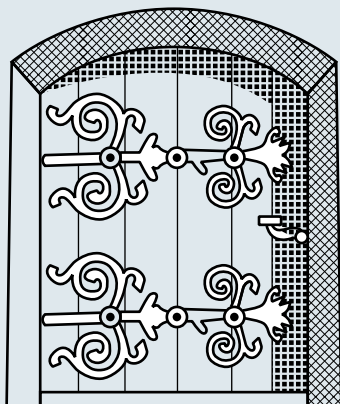
drzwi

Drzwi otwór w ścianie, przez który wchodzi się do budynku lub pomieszczenia wyposażony w ruchome zamknięcie (historycznie najczęściej drewniane). W zależności od ilości skrzydeł mogą być jedno, dwu lub wieloskrzydłowe.

Niemcza

drzwi

Jordanów Śląski

Sobótka

Przerzeczyn Zdrój

Łagiewniki

E

epitafium

Epitafium ozdobna tablica ku czci zmarłego często zawierająca poświęcony mu napis, niekiedy portret czy scenę figuralną, symbole czy postacie alegoryczne. Epitafium mogło być zawieszone lub wmurowane w ścianę lub filar kościoła lub klasztoru. Nie było bezpośrednio związane z miejscem pochówku.

Dobrocin | GPS: 50.732997, 16.704365

61

Dobrocin

Przerzeczyn Zdrój

| GPS: 50.685832, 16.826879

Przerzeczyn Zdrój

Wilków Wielki

Wilków Wielki

| GPS: 50.752237, 16.848709

F

fosa

Fosa rów suchy lub nawodniony będący elementem infrastruktury obronnej. W nowożytności zaczęła pełnić bardziej rolę dekoracyjną.

Będkowice

Sokolniki

F

fronton

Fronton przyciółek, trójkątny szczyt wieńczący fasadę świątyni antycznej, w późniejszym okresie środkowy ryzalit najczęściej pałacu lub budynków użyteczności publicznej. Dla architektury nowożytnej charakterystyczne są też małe frontony oparte na kolumnkach, pilastrach czy krokwistynach wieńczące otwory drzwiowe, okienne, wnęki czy nisze.

Nowa Wieś Niemczańska

Niemcza

Sobótka

Ganek parterowa lub piętrowa przybudówka przed wejściem do budynku, często prowadząca do sieni. Mogła być drewniana lub murowana, ze schodkami, nakryta dwuspadowym daszkiem wspartym na słupach połączonych balustradą.

Młynica

Jordanów Śląski

Gilów

Piława Górna

Sobótka

Gołębnik niewielki budynek gospodarczy często będący częścią założenia pałacowo - folwarcznych, formą nawiązujący do stylistyki reszty zabudowań. Mógł być murowany lub drewniany i stanowić osobny budynek lub część innego, np. kurnika.

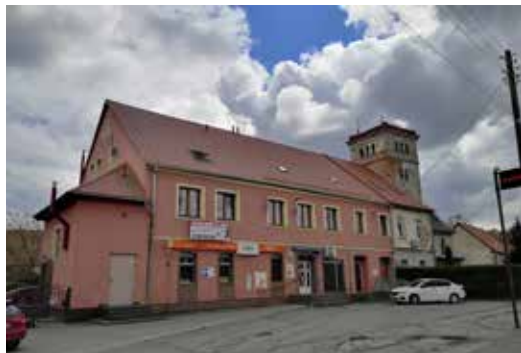

Wilków Wielki

Jordanów Śląski

Wilków Wielki

Gospoda / Zajazd budynek wiejski lub miejski będący miejsce zatrzymywania się podróżnych. Stanowił również miejsce spotkań i zabaw miejscowej ludności, centrum wymiany informacji. Najczęściej stawiana na obrzeżach miast i przy głównych traktach komunikacyjnych. We wsiach często w okolicy kościoła lub dworu. Składały się z dwóch części: budynku zajazdu i tzw. stanu czyli wozowni i stajni.

Niemcza

Gilów

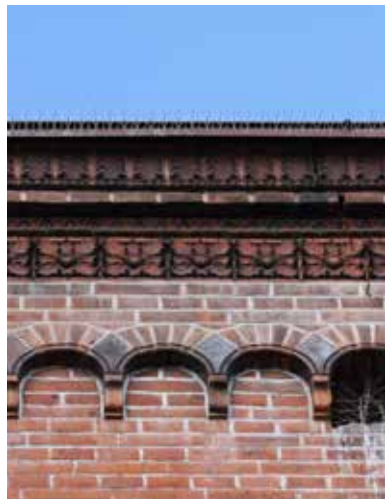

Mościsko

Grodzisko w archeologii to pozostałość po grodzie lub osadzie obronnej, najczęściej o zachowanej do naszych czasów formie terenowej w postaci wzniesienia otoczonego wałami drewniano-ziemnymi. W związku z pełnioną funkcją starano się je budować w taki sposób by maksymalnie wykorzystywać naturalne ukształtowanie terenu – na wzniesieniach, cyplach, wyspach, terenach bagiennych lub w międzyrzeczach. Wałami i palisadami odcinano do nich dostęp od stron gdzie podejście było najłatwiejsze.

Gzyms poziomy element architektoniczny, wysunięty przed lico muru celem zaakcentowania poziomych podziałów budowli i osłony przed deszczem. Na naszym terenie zwykle rozdzielały poszczególne kondygnacje budynku.

Niemcza

Niemcza

Jordanów Śląski

Strzelce

Łagiewniki

Niemcza

Haft wzór (ornament) wyszyty nićmi na materiale (tle), którym może być tkanina, rzadziej skóra, filc czy papier.

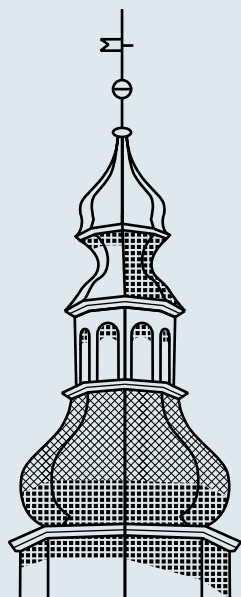
*Niemcza fot. ze zbiorów Heimatmuseum
Nimptsch (obecnie w Muzeum Sprzętu
Gospodarstwa Domowego w Ziębicach)*

hełm

Hełm element architektoniczny będący zwieńczeniem wieży, często ozdobny o zróżnicowanych kształtach. Mógł być drewniany lub murewany, kryty blachą, dachówką lub gontem.

hełm

→ ALFABET ŚLĘŻAŃSKI

Marcinowice

Glinica

Przerzeczyn Zdrój

Strzelce

Inicjał litera rozpoczynająca rozdział lub poszczególne partie tekstu w rękopisach lub drukach, wyróżniająca się wielkością, kształtem, kolorem lub ornamentem. Stosowany również jako detal architektoniczny w portalach, nadprożach czy ozdobnych kratach.

Sobótka

Niemcza

Przerzeczyn Zdrój

K

kafel ceramiczny

Kafel wyrób ceramiczny, porowaty, służący jako element konstrukcyjny ścianek pieca kaflowego. Używane już od XIII w., często dekorowane rzeźbiarsko czy malowane.

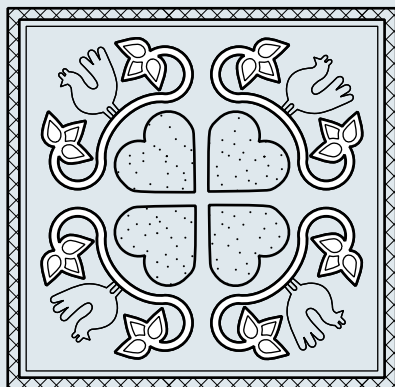

Niemcza

Gumin

kafel

Będkowice, fot. Lesław Pańczyszyn

Będkowice, fot. Lesław Pańczyszyn

Gruszów

K

kamień – cegła

Kamień – cegła połączenie dwóch materiałów budowlanych szczególnie charakterystyczne w budownictwie folwarcznym w XIX i na początku XX w. naszego terenu. Najczęściej z kamienia wznoszono ściany, a z cegły wykonywano obramienia okienne i drzwiowe, niekiedy również ozdobne gzymsy.

Niemcza

Jordanów Śląski

Oleszna

Ratajno

Wilków Wielki

Łagiewniki

K

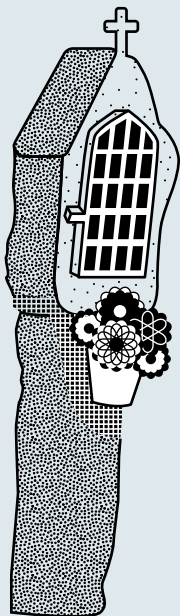
kapliczka

Kapliczka niewielka budowla kultowa wznoszona przy drogach lub na rozdrożach w celach wotywnych, obrzędowych, dziękczynnych tp.. Przyjmowały różne formy: wolnostojący domek murowany lub drewniany, wieżyczka z wnękami, samodzielna figura na słupie lub kolumnie bądź ozdobna skrzynka zawieszona na drzewie.

Strzelce

kapliczka

→ ALFABET ŚLĘŻAŃSKI

Sobótka

Marcinowice

Nasławice

Mościsko

K

klamka

Klamka element mechanizmu zamka do drzwi osadzony na trzpieniu. Używana od starożytności, wykonywana z drewna lub metalu. Bardzo często dekorowana.

Przerzeczyn Zdrój

Ruszkowice

Przerzeczyn Zdrój

Stary Zamek

Łagiewniki

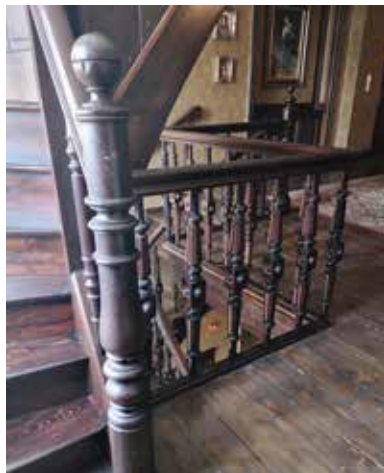

Gola Świdnicka

K

klatka schodowa

Klatka schodowa pomieszczenie, w którym znajdują się schody, wewnątrz budynku lub do niego dostawione. Początkowo proste, z czasem ulegały rozbudowie, np. w pałacach czy klasztorach. Doświetlone bądź oknami w ścianach zewnętrznych, bądź świetlikiem.

Gruszów

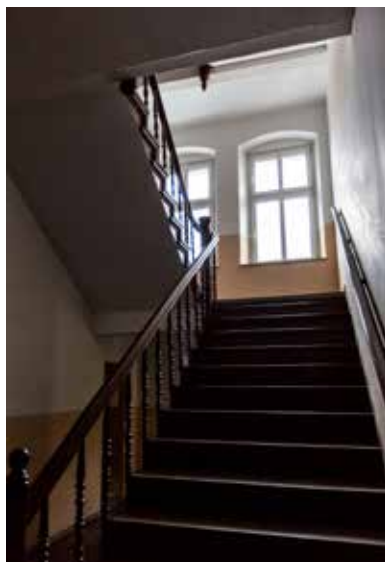
Niemcza

Gumin

Śmiałowice

Niemcza

K

krajobraz

Krajobraz krajobraz związany jest z działalnością człowieka i otaczającą go przyrodą. Jest kształtowany zarówno przez sytuację polityczną, historyczną, jak i gospodarczą.

Niemcza, fot. ze zbiorów Winnicy Niemczańskiej
| GPS: 50.728535, 16.843959

Oleszna

K

krata

Krata ażurowe zamknięcie otworu lub wydzielenie pewnej przestrzeni. Wykonywane z powiązanych ze sobą prętów metalowych, najczęściej kutych, rzadziej z drewna.

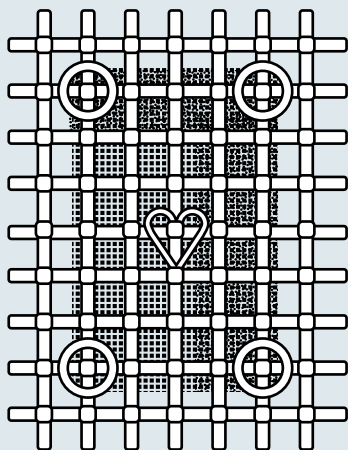

Śmiałowice

Niemcza

krata

Sobótka

Stary Zamek

Gola Świdnicka

K

kratka wentylacyjna

Kratka wentylacyjna Ażurowy element zamykający wylot kanału wentylacyjnego w budynkach mieszkalnych, gospodarczych czy fabrycznych. Niekiedy ozdobny, formą nawiązujący do dekoracji floralnych.

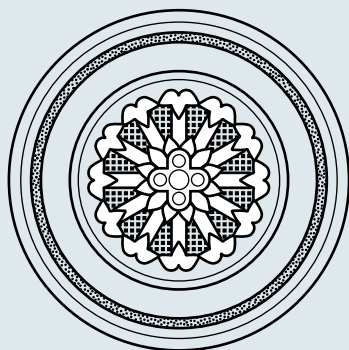

Jordanów Śląski

Łagiewniki

kratka wentylacyjna

Przerzeczyn Zdrój

Piława Górna

Przerzeczyn Zdrój

krokiew

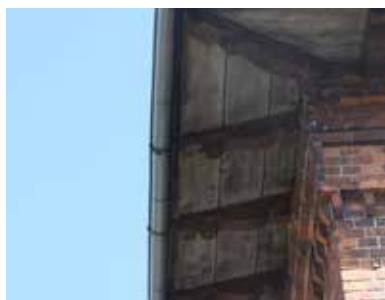
Krokiew element konstrukcyjny
dźwigający poszycie dachu.

Jordanów Śląski

Niemcza

Piława Górna

Piława Górna

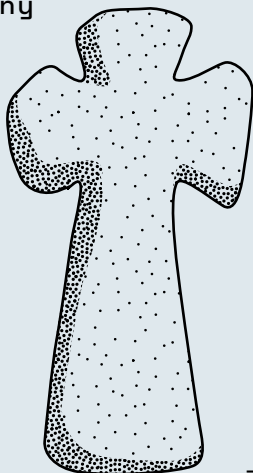
K

krzyż pokutny

Krzyż pokutny zabytek dawnej jurysdykcji w kształcie krzyża, wykonany z kamienia. Najczęściej fundowany przez zabójcę w celu zadośćuczynienia rodzinie ofiary. Przeważnie z rytym wizerunkiem narzędzia zbrodni bądź motywem identyfikującym ofiarę.

Glinica

krzyż pokutny

Wilków Wielki

Sobótka

Niemcza

K

kształtki ceramiczne

Kształtki ceramiczne ceramiczne elementy architektoniczne używane w budownictwie, stanowiące element dekoracyjny, np. gzymsu czy fartucha podokiennego.

Niemcza

Niemcza

Niemcza

Niemcza

Piława Górna

Niemcza

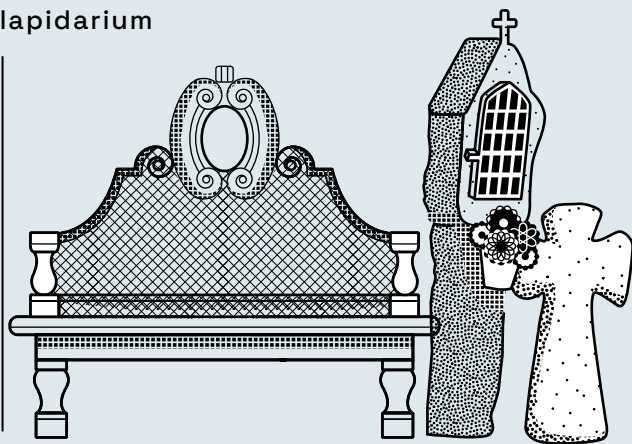
lapidarium

Lapidarium miejsce, w którym zgromadzono fragmenty kamiennych rzeźb lub elementów architektonicznych, urządzone na świeżym powietrzu lub pod dachem. Rozpowszechnione w XIX w.

Sobótka

lapidarium

Sobótka | GPS: 50.896063, 16.744393

Sobótka

100

Sobótka

Sobótka

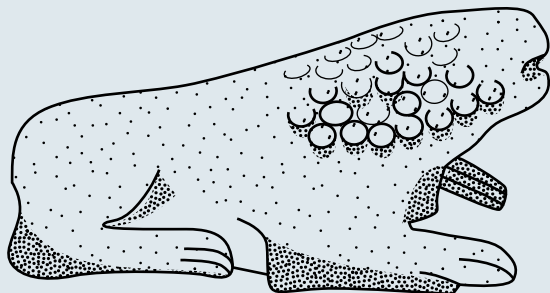
lew

Lew wyobrażenie lwa w postaci rzeźby pełno postaciowej bądź płaskorzeźby umieszczane na portalach, drzwiach czy fasadach celem zapewnienia domownikom bezpieczeństwa i spokoju.

Przerzeczyn Zdrój

lew

Sobótka Górka

Stary Zamek

Sobótka

Gola Dzierżoniowska

lukarna

Lukarna element architektoniczny, okno lub okienko w połaci dachowej, często owalne lub okrągłe, o ozdobnym obramieniu.

Niemcza

Piława Górna

Gruszów

tupek

Łupek surowiec kamienny używany do pokrycia dachów i elewacji, w formie cienkich płytek o zróżnicowanej wielkości i formach.

Piława Górna

Piława Górna

Piława Górna

Będkowice

młyn

Młyn budynek o charakterze przemysłowym przeznaczony do przetwarzania ziaren zbóż. W zależności od rodzaju napędu wyróżniamy kilka typów m., np. młyn wodny, parowy, wiatrowy czy elektryczny.

Szczepanów

Niemcza

Śmiałowice

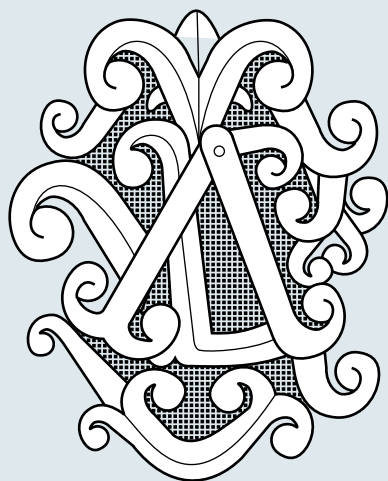
monogram

Monogram znak literowy składający się z jednej lub kilku liter powiązanych w jedną całość. Najczęściej z początkowych liter imion lub imienia i nazwiska. Może być także skrótem jednego czy kilku słów lub nawet całego zdania.

Niemcza

monogram

→ ALFABET ŚLĘŻAŃSKI

Piława Górna

Niemcza

Piława Górna

Śmiałowice

Sobótka

mostek

Mostek element architektoniczny łączący dwa brzegi, przerzucony nad ciekim wodnym, np. rzeczką czy fosą.

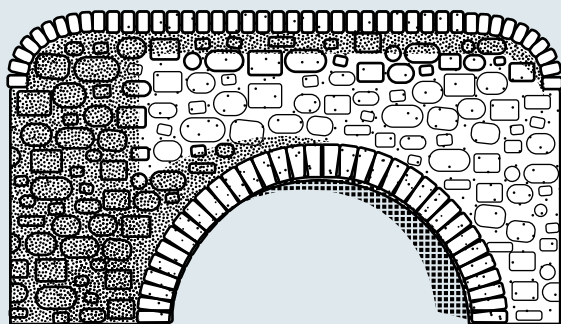

Jordanów Śląski

Niemcza

mostek

motyw floralny

Motyw floralny motyw dekoracyjny nawiązujący kształtem do istniejących lub fantastycznych form roślinnych.

Będkowiec

Kietlin

Niemcza

Niemcza

Przerzeczyn Zdrój

Piława Górna

Niedźwiedź zwierzę symbolizujące od najdawniejszych czasów siłę, często władzę i godność. Na Słowiańszczyźnie postrzegany jak istota ludzka, stworzenie rozumiejące naszą mowę i mające umysł równy naszemu. Pazury, zęby, łapy, skórę używano jako talizmany, pozwalające osiąść jego moc.

Góra Ślęża, fot. ze zbiorów Michała Hajdukiewicza

Przerzecznym Źródłem

Niemcza

obramienia okienne

Obramienia okienne element dekoracyjny okna, składający się najczęściej z naczółka w postaci ozdobnego gzymsu oraz części podokiennej, tzw. podokienników lub fartuchów podokiennych.

Słupice

Śmiałowice

Gruszów

Niemcza

Jaźwina

Piława Górna

oculus

Oculus okrągły otwór doświetlający wnętrze budynku, umieszczony w ścianie lub sklepieniu. Nieszkłony i zasadniczo o pozbawionym dekoracji obramieniu.

Piława Górna

Niemcza

Świątniki

Gruszów

Piława

Strzegomiany

odcisk pieczętny

Odcisk pieczętny odcisk wykonany typariuszem (tłokiem pieczętnym), w wyniku którego powstaje trwały znak w masie plastycznej (wosk, lak) lub, w przypadku typariusza z barwnikiem, odcisk na nośniku (papier).

Niemcza

Niemcza

Niemcza

Niemcza

Niemcza

ogrodzenie

Ogrodzenie element architektoniczny mający na celu wydzielenie określonej przestrzeni i zabezpieczenie jej przed dostępem osób trzecich. Wznoszony z różnych materiałów, w zależności od czasu powstania i miejsca, najczęściej z kamienia lub metalu.

Sobótka Górka

Dobrocin

Marcinowice

Oleszna

Łagiewniki

Łagiewniki

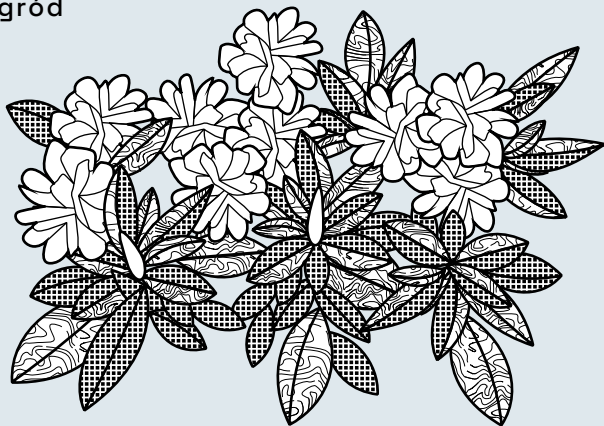
ogród – park

Ogród – park ogród architektoniczno – geometryczny znany od starożytności (ogrody tarasowe Babilonu), w średniowieczu rozwijał się jako ogród przyklasztorny, przyzamkowy, a następnie założenia renesansowe z fontannami, posągami i pawilonami. Park tzw park angielski, założenie ogrodowe o nieregularnym, naśladującym swobodną przyrodę kształcie.

Niemcza

ogród

Niemcza

Kietlin

okiennica

Okiennica element architektoniczny służący do zewnętrznego lub wewnętrznego zabezpieczenia okna, zazwyczaj umieszczany po dwóch stronach okna i zbliżony konstrukcyjnie do skrzydeł drzwiowych. Wykonywany najczęściej z drewna.

Niemcza

P

piec chlebowy

Piec chlebowy piec służący do wypieku chleba i innych wypieków. Zbudowany z podwójnej wnęki skrywającej właściwe, odpowiednio wysklepione palenisko służące do wypieku. Za przednim frontem ściany znajduje się kanał kominowy, odprowadzający spaliny.

Ruszkowice

Śmiałowice

Gumin

P

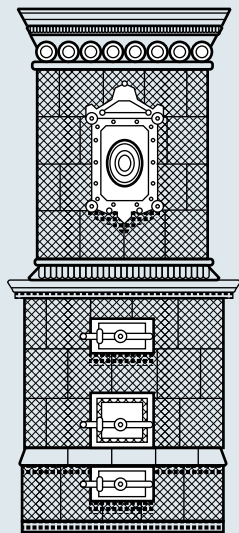
piec kaflowy

Piec kaflowy urządzenie do ogrzewania wnętrza zbudowane z kafli ceramicznych. Poza funkcją grzewczą bardzo często pełnił również funkcję dekoracyjną. W zależności od czasu powstania był zdobiony rzeźbami, elementami architektonicznymi. Kafle mogły być szkliwione wielobarwną glazurą, a nawet złożone.

Gruszów

piec kaflowy

Przerzeczyn Zdrój

Będkowice

Gruszów

P

pierniki

Pierniki zwyczajowo wypieki o słodko-pikantnym smaku i aromacie, zrobione z mąki (żytniej, pszenno-żytniej), miodu i przypraw korzennych. Wyrabiane już od starożytności, w tradycji słowiańskiej pochodzą od miodowników. Przez wiele set lat przybierają różnorodne formy, smaki i funkcje (przysmak, prezent, lekarstwo, nagroda). Źródłowo najstarsza wzmianka o nich na naszym terenie pochodzi z 1455 r. z Niemczy.

forma piernikaska z dawnego Heimatmuseum Nimptsch, obecnie w Muzeum Sprzętu Gospodarstwa Domowego w Ziębicach

forma piernikaska z dawnego Heimatmuseum Nimptsch, obecnie w Muzeum Sprzętu Gospodarstwa Domowego w Ziębicach

pierniki

*forma piernikaska z dawnego Heimatmuseum Nimptsch, obecnie
w Muzeum Sprzętu Gospodarstwa Domowego w Ziębicach*

*forma piernikaska z dawnego Heimatmuseum Nimptsch, obecnie
w Muzeum Sprzętu Gospodarstwa Domowego w Ziębicach*

P

pilaster

Pilaster element pionowej dekoracji architektonicznej fasady budynków w formie płaskiego filaru przyściennego pełniącego funkcję podpory. Spotykany również jako element obramienia różnych otworów, np. okiennych, drzwiowych czy bramnych.

Piława Górna

Gola Świdnicka

Piława Górna

Sobótka

Niemcza

Wilków Wielki

Plakieta ceramiczna ceramiczny element dekoracyjny umieszczany na elewacjach budynków. Swoim kształtem i dekoracją plakiety nawiązywały często do przeznaczenia budowli, na której się znajdowały, np. głowa konia na budynku stajni.

Niemcza

Gumiń

Przerzeczyn Zdrój

Łagiewniki

Kraków

P

płatew

Płatew element konstrukcyjny dachu układający się równolegle do kalenicy. Wyróżniamy płatew kalenicową, pośrednią i stropową. Wystające, widoczne spod dachu ich zakończenia często były dekoracyjnie formowane.

Niemcza

Piława Górna

Jordanów

Przerzeczyn Zdrój

Łagiewniki

Piława Górna

Płytki podłogowe elementy ceramiczne służące do dekoracji podłóg stosowane w budownictwie mieszkalnym, niekiedy również przemysłowym. Szczególnie ciekawe występują w sieniach klatek schodowych w kamienicach z końca XIX i początku XX w.

*Gumin**Jordanów Śląski**Niemcza**Przerzeczyn Zdrój**Ruszkowice**Śmiałowice*

P

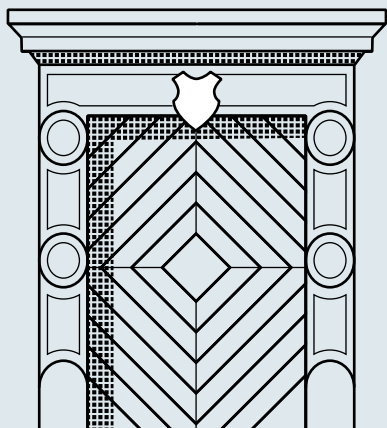
portal wejściowy

Portal wejściowy dekorowana oprawa otworu wejściowego składająca się zasadniczo z nadproża wspartego na glicyfach o zróżnicowanych profilach, filarach, kolumnach lub pilastrach.

Kietlin

portal

§

→ ALFABET ŚLĘŻAŃSKI

Gumin

Sobótka

Będkowice

Mościsko

R

rododendron

Rododendron Rhododendron L. inaczej azalia lub różanecznik, roślina z rodziny wrzosowatych, naturalnie występująca w Azji, obu Amerykach i Europie, obejmująca ponad tysiąc gatunków. Ze względu na piękny pokrój i kwiaty chętnie uprawiana jako krzew ozdobny w ogrodach i parkach.

Wojśławice | GPS: 50.711712, 16.858559

Wojśławice

Wojśławice

Wojśławice

Wojśławice

R

rzeźba

Rzeźba jedna ze sztuk plastycznych. Wyróżniamy dwa rodzaje: pełnoplastyczną i płaskorzeźbę. Może występować samodzielnie lub być częścią dekoracji architektonicznej. Wykonywana z różnych materiałów: kamień, metal, drewno, glina, kość, wosk, tworzywa sztuczne i in.

Niemcza

rzeźba

Niemcza

Sobótka

Sobótka

Łagiewniki

Sakramentarium specjalne miejsce do przechowywania hostii i komunikantów, z reguły obok ołtarza, przyjmowało formę kamiennej, okratowanej niszy lub wolno stojącej, ażurowej, kunsztownie zdobionej budowli, osadzonej na cokole.

S

sgraffito

Sgraffito rodzaj techniki malar-
skiej polegającej na wydrapywaniu
poszczególnych warstw kolorowe-
go tynku szlachetnego do uzyskania
pożądanego rysunku. Odporna na
warunki atmosferyczne.

Niemcza

Niemcza

Wilków

S

sień

Sień część budynku mieszkalnego umieszczona pomiędzy wejściem a pozostałymi pomieszczeniami. Mogła być przelotowa, tworząc korytarz pomiędzy dwoma wejściami ustawionymi naprzeciwko siebie.

Wilków Wielki

Kietlin

Skrobak do butów element metalowy w formie metalowej blaszki na nóżkach, niekiedy zdobionej, służący do czyszczenia podeszwy butów, umieszczany przed wejściem do budynku. Mógł być wmurowany w próg lub w ścianę.

Śmiałowice, fot. Stowarzyszenie
Rozwoju Wsi Śmiałowice

Piława Górna

Strop malowany zbiór elementów konstrukcyjnych rozdzielających kondygnacje budynku w poziomie lub płasko zamykający go od góry. Często pokryty bogatą dekoracją malarską.

Będkowice | GPS: 50.865181, 16.754391

Będkowice

Będkowice

S

strumień

Strumień mały ciek wodny płynący zazwyczaj po zróżnicowanym terenie, spływający do większej rzeki lub zbiornika wodnego.

Gilów

Wilków Wielki

Niemcza

Gilów

Wzgórza Dębowe

S

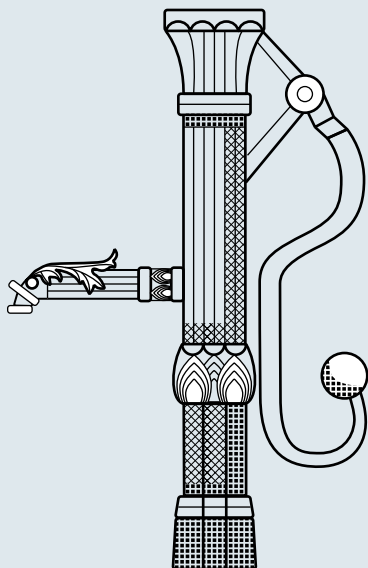
studnia

Studnia obudowane ujęcie wody, od czasów antycznych stanowiące element architektoniczny, niekiedy o bogatej dekoracji.

Gilów

studnia

Niemcza

Tąpadła

Szczyty renesansowe i barokowe elementy architektoniczne w postaci ściany trójkątnej pomiędzy krawędziami dwuspadowego dachu lub trójkątne zwieńczenie elewacji bądź jej fragmentu.

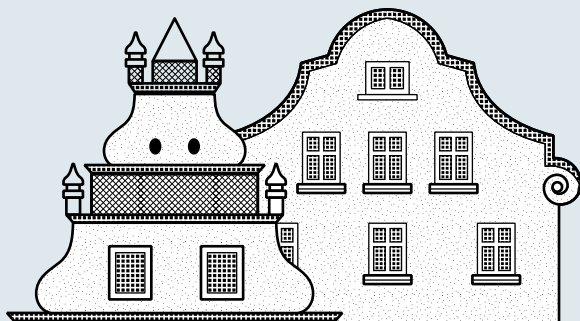

Wilków Wielki

Niemcza

szczyty renesansowe i barokowe

Gola Dzierżoniowska

Przerzeczyn Zdrój

Strzegomiany

Szkieletowa konstrukcja drewniana konstrukcja budynku, w której nośne ściany składają się z kratownicy zbudowanej z belek drewnianych, a powstałe między nimi pola wypełnione są innym materiałem, np. gliną czy cegłą.

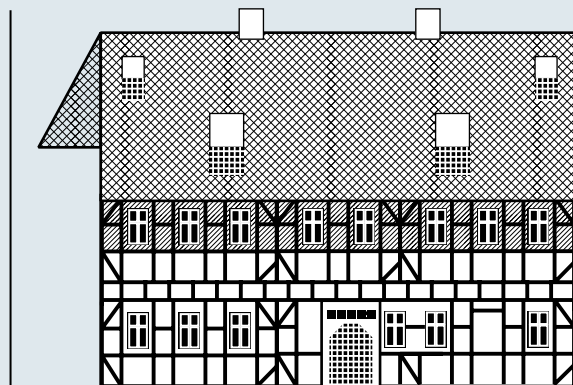

Niemcza

Jażwina

szkieletowa konstrukcja drewniana

Sieniawka | GPS: 50.777589, 16.778194

Przerzeczyn Zdrój

Piława Górna

Szkło w stolarce okiennej i drzwiowej element dekoracyjny w postaci barwnego szkła (czasem z wyciętymi wzorami) wypełniającego w całości lub fragmentarycznie okna czy skrzydła drzwiowe.

Niemcza

Niemcza

Niemcza

Piława Górna

T

tablica pamiątkowa

Tablica pamiątkowa element dekoracyjny w architekturze upamiętniający osobę bądź zdarzenie, w formie łączący tekst i rzeźbę.

Będkowiec

Jaźwina

Piława Górna

Słupice

Świątniki

Śmiałowie

T

tarcza herbowa

Tarcza herbowa podstawowy i pierwotny element herbu, kształtem nawiązujący do obronnej tarczy rycerskiej. Pokrywa ją barwa i godło.

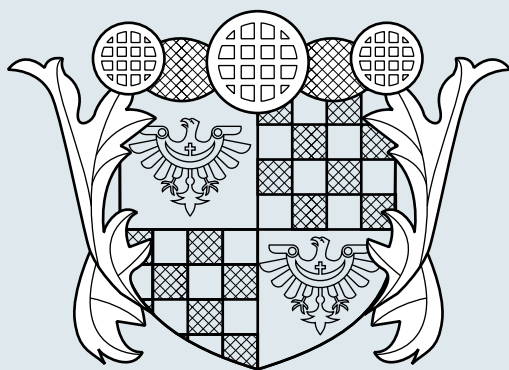

Kietlin

Niemcza

tarcza herbowa

Przerzeczyn Zdrój

Przerzeczyn Zdrój

Przerzeczyn Zdrój

Stasin

uchwyt drzwiowy

Uchwyt drzwiowy metalowy lub drewniany uchwyt, często w kształcie lekko spłaszczonej kuli, niekiedy zdobiony motywem floralnym lub geometrycznym. Umieszczany na skrzydłach drzwiowych.

Niemcza

Niemcza

Niemcza

Będkowice

Przerzeczyn Zdrój

Niemcza

Sobótka, fot. Michał Hajdukiewicz

uzdrowisko

Uzdrowisko obszar lub miejscowość położona w rejonie o korzystnym i działającym leczniczo klimacie. Specyfika potrzeb odwiedzających go gości wytworzyła charakterystyczną formę architektury stosowaną w uzdrowiskach.

Przerzeczyn Zdrój

Przerzeczyn Zdrój

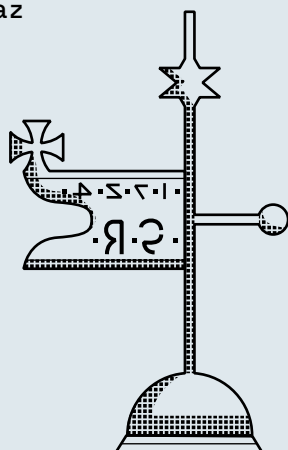
wiatrowskaz

Wiatrowskaz element dekoracyjny umieszczany na dachu budynku wskazujący na kierunek wiatru, o różnych formach, np. koguta czy strzały.

Niemcza

wiatrowskaz

→ ALFABET ŚLĘŻAŃSKI

Niemcza

Przerzeczn Zdój

Śmiałowice

wieża widokowa

Wieża widokowa budowla wznoszona najczęściej na wzgórzach, ponad linią lasu, w celu turystycznym lub przeciwpożarowym.

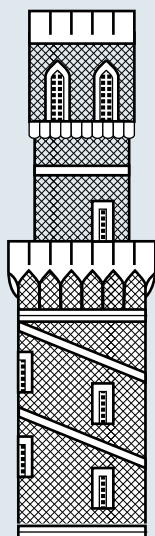

Wieżyca

Ostra Góra

wieża widokowa

→ ALFABET ŚLĘŻAŃSKI

Jańska Góra

witryna sklepowa

Witryna sklepowa rozbudowane okno wystawowe wyróżniające część budynku, w której znajduje się sklep. Witryny były niekiedy bardzo rozbudowane i dekoracyjne, czym miały przyciągać uwagę potencjalnych kupujących.

Gilów

Niemcza

Piława Górna

wspornik

Wspornik element konstrukcyjny, wystający z muru, na którym wspierały się balkony, rzeźby, belki, służki itp. Często dekorowany motywami floralnymi lub figuralnymi.

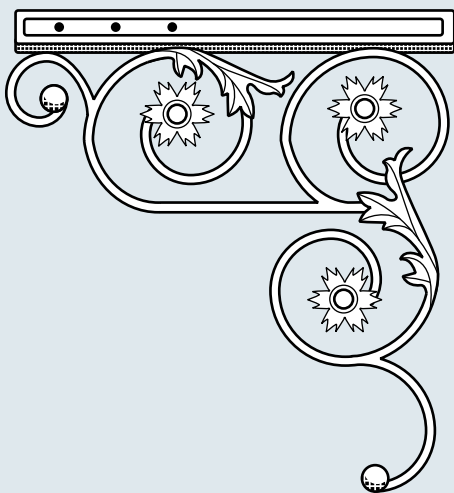

Świątyniki

Gruszów

wspornik

→ ALFABET ŚLĘŻAŃSKI

Niemcza

Łagiewniki

Łagiewniki

zabudowania folwarczne

Zabudowania folwarczne kompleks budowli o przeznaczeniu gospodarczym, przeważnie w pobliżu dworu lub pałacu. Składały się na nie stajnie, stodoły, obory, owczarnie, ale również gorzelnie, piekarnie czy powozownie.

Gumina

Kietlin

Oleszna

Śmiałowice, fot. Stowarzyszenie Rozwoju Wsi Śmiałowice

Świątyniki

Sokolniki

zawiasy

Zawiasy element konstrukcyjny drzwi mocujący je do ościeży.

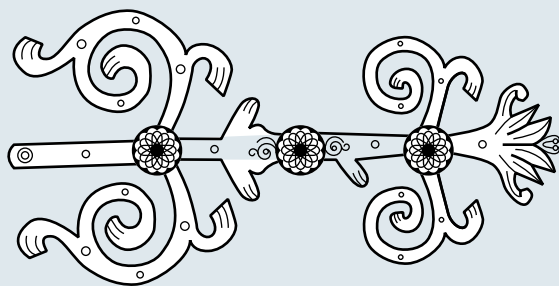

Będkowice

Będkowice

zawiasy

Gilów

Niemcza

Śmiatowice

Świątniki

zegar

Zegar mechanizm mierzący czas umieszczony na wieży bądź w specjalnie przygotowanym miejscu na ścianie budynku. Na ogół dekorowany. Stosowano również zegary słoneczne wskazujące godziny przy użyciu odpowiedniej podziałki i za pomocą cienia, rzucanego przez nieruchomą wskazówkę na skalę czasu.

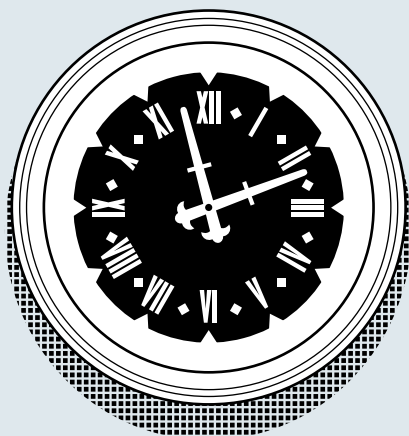

Przerzeczyn Zdrój

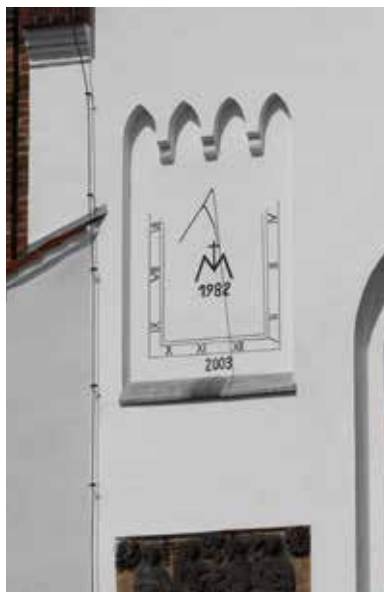
Uciechów

zegar

Sobótka

Śmiałowice

Jordanów Śląski

znak solarny

Znak solarny. Symbol stosowany w różnych kulturach od czasów prehistorycznych, najczęściej związany z kultem solarnym. Przybiera różne kształty na przestrzeni dziejów. Ważny element wierzeń słowiańskich, który przetrwał niemal do dziś w kulturze mimo wielu set lat chrześcijaństwa.

172

Panna z rybą, fot. ze zbiorów Michała Hajdukiewicza

Księginice Małe

Niemcza, forma piernikarska ze zbiorów Heimatmuseum Nimptsch (obecnie w Muzeum Sprzętu Gospodarstwa Domowego w Ziębicach)

Sobótka, przęślik tkacki prezentowany w Muzeum Ślęzańskim w Sobótce

